

Paul M. Zulehner, Anna Hennersperger: „Jdou bez umdlení“(Iz 40, 31)
Kněží v dnešní kultuře. Výsledky studie Kněží 2000[©] (Priester 2000[©])

Paul M. Zulehner

Anna Hennersperger

„Jdou bez umdlení“

(Iz 40, 31)

Kněží v dnešní kultuře. Výsledky studie Kněží 2000[©] (Priester 2000[©])

Schwabenverlag

Ostfildern 2001

Obsah

(Nikoli) kniha útěchy	4
Průzkum	5
• <i>Potřeba zkoumání</i>	5
• <i>Účastníci</i>	6
• <i>Názor respondentů</i>	7
• <i>Zúčastnění</i>	7
Přehled	7
Test	7
Pestré kněžstvo	10
• <i>Mozaika úřadu</i>	10
• <i>Nástroj výzkumu</i>	11
• <i>Vyhodnocení testu</i>	11
○ Kněz – tradiční reprezentant Krista.....	12
○ Prorok – muž Boží.....	12
○ Prozíravý muž církve.....	12
○ Pokrokový vedoucí farnosti.....	12
○ Horizontální a vertikální průřez.....	12
Silné stránky a nebezpečí	13
• Kněz – tradiční reprezentant Krista (<i>Christomonastické chápání kněžského úřadu</i>).....	13
• Prorok – muž Boží (<i>Pontifikální chápání kněžského úřadu</i>).....	15
• Prozíravý muž církve (<i>Vokativní chápání kněžského úřadu</i>).....	17
• Pokrokový vedoucí farnosti (<i>Funkčně-eklesiální chápání kněžského úřadu</i>).....	19
Teologické vývojové linie	21
• Pastor bonus.....	21
• Pontifex.....	23
• Pastorační profesionál.....	24
• Bratr.....	25
Kněží v modernizačním stresu	27
• Koncil.....	27
• Co dělat?.....	27
• Náboženská elita – obraz církve.....	28
• Rozdělení.....	28
Sekundární obranný klerikalismus	29
• Rozklad starého klerikalismu.....	29
• Nový obranný klerikalismus.....	30
Co kněžím pomáhá pracovat a žít	32
• Spiritualita.....	33
• Domov.....	34
• Zpětná vazba a kritika.....	34
• Samota.....	35
Nepodporovaný celibát	36
• Antimoderní tlak na rozhodnutí.....	36
• Moderní utváření svobodného života.....	36
• Bez podpory.....	37
• Zdobrovolnění by znamenalo rezignaci.....	37
• Postarat se sám o sebe.....	38

Poklad zkušeností pro rozvoj církve	38
• Kněží radí.....	39
• Církevně-politické postoje.....	40
o <i>Pomazání nemocných</i>	40
o <i>Viri probati</i>	41
o <i>A co ženy?</i>	42
o <i>Homosexualita</i>	42
o <i>Zneužívání dětí</i>	43
V základě jsou spokojeni	44
• Zátěž.....	45
• Obohacení.....	45
• Bilance – vyváženost.....	46
• Reformovat a vydržet.....	46
Kněžské zrcadlo	46
• Kněz – tradiční reprezentant Krista.....	48
o <i>Vidím své silné stránky</i>	48
o <i>Učím se od ostatních</i>	48
• Prorok – muž Boží.....	49
o <i>Vidím své silné stránky</i>	49
o <i>Učím se od ostatních</i>	49
• Prozíravý muž církve.....	50
o <i>Vidím své silné stránky</i>	50
o <i>Učím se od ostatních</i>	50
• Pokrokový vedoucí farnosti.....	51
o <i>Vidím své silné stránky</i>	51
o <i>Učím se od ostatních</i>	51
Doslov	52

(Nikoli) kniha útěchy

„Cožpak nevíš? Cožpak jsi neslyšel? Hospodin, Bůh věčný, stvořitel končin země, není zemdlený, není znavený, jeho rozumnost vystihnout nelze. On dává zemdlenému sílu a dostatek odvahy bezmocnému. Mladíci jsou zemdlení a unavení, jinoši se potácejí, klopýtají. Ale ti, kdo skládají naději v Hospodina, nabývají nové síly; vznášejí se jak orlové, běží bez únavy, jdou bez umdlení.“ (Iz 40, 28-31)

„Kněžím se vede špatně“. Tuto větu můžeme slyšet všude. Stále méně kněží má stále více práce. V našich církevních končinách se jejich počet scvrkává, zatímco velikost jim přidělených pastoračních oblastí roste.

Mohli bychom si myslet, že z toho všeho musejí být kněží znechucení, nemocní nebo unavení a zemdlení.

Když se však zeptáte kněží - tak jako jsme to učinili my v roce 2000 - zda jsou se svým povoláním spokojeni, většina přisvědčí. Kněží jsou navzdory veškerému zatížení a práci navíc neobyčejně spokojenou profesní skupinou. A dokonce, pokud by se znovu měli rozhodnout, většina by si jich toto povolání opět zvolila. A pokud se zeptáte mladého muže, zda by chtěl být knězem, jen málo jich odmítne.

Těmito dobrými čísly však nesmíme zastírat, že kněží žijí a pracují v pohnuté době a neklidné církvi. To od nich mnoho vyžaduje. Musejí se neustále učit nové věci a pracovat sami na sobě. Musejí chytře rozvíjet svoji osobnost.

Hlavním úkolem této studie a této knihy je poskytnout kněžím fundovanou podporu. Proto osvětlíme jejich službu a život. Těm, kdo jsou kněžími, nastavíme zrcadlo, které jim má pomoci k sebepoznání (proto je hned na začátek zařazen osobní test). Otevřeme jim taky možnost odkrýt a posílit vlastní silné stránky. Dále je povzbudíme, aby se učili od druhých. Výsledky výzkumu jsou prezentovány hravou formou, a to bez veškerých čísel!¹

Tato kniha je také pro ty, kteří mají vlídný zájem o kněze nebo s nimi spolupracují jako zaměstnanci nebo dobrovolníci.

Na kněžích jako náboženské elitě je možno uvidět, co se děje s vírou pod tlakem modernizace. Tak se ukazuje, že kněží jako muži evangelia patří k oné skupině lidí v zemi, která v sobě nesou vysokou míru solidarity se zchudlými. Boží láska se odráží v lásce k bližnímu. Možná je tato blízkost k Bohu a lidem - ať už jakkoli akcentovaná - hlavní silou kněží v době, v níž neplatí „donucovací argumenty“, nýbrž žité osobní svědectví.

Vídeň, Nanebevstoupení Páně 2001

Paul M. Zulehner a Anna Hennersperger

¹ Tato čísla je možno vyhledat ve výzkumné zprávě P. M. Zulehnera: *Priester im Modernisierungsstress* (Kněží pod tlakem modernizace), Ostfildern 2002, Schwabenverlag

Průzkum

Pro výzkum veřejného mínění mezi kněžími mluví množství dobrých důvodů. AfKS, Ústav pro církevní sociální výzkum ve Vídni tento průzkum provedl v roce 2000 po několika letech intenzivních příprav.²

Potřeba zkoumání

Od roku 1971 nevyšly v Evropě žádné větší studie o kněžích.³ To udiví o to více víme-li, že po Druhém vatikánském koncilu se ve službě a životě kněží udály podstatné změny:

- Kněží se museli více naučit spolupracovat s laiky (v pastoračních povoláních).
- Museli si zvyknout na spoluutváření církevního života synodními laickými grémii.
- (Západo) evropský nedostatek kněží⁴ při stejných nebo větších pastoračních aktivitách s sebou přináší jejich velké zatížení.
- Nedostatek kněží, kteří by byli k dispozici a v dosahu vedl k výraznému posunu těžiště povolání mnoha kněží; navíc se od (většinou přestárlého) kněžstva očekává neustálé přeškolení ve velkém rozsahu.
- Laici zaměstnaní v církvi na plný nebo částečný úvazek přebírají kvůli nedostatku kněží úkoly, které dosud byly připisovány kněžím a podle zvyku „presbyteriální“. Je to například vedení farnosti, asistování při sňatku nebo udílení křtu. Laici bez svěcení často vykonávají totéž co kněží. I to znejišťuje nemálo kněží a kněžských kandidátů ohledně jejich kněžské služby a také vzhledem k tomu, že nežijí v manželství.
- Kněžský celibát je z mnoha stran zpochybňován. Na jedné straně jsou proti němu vznášeny argumenty „svobody“ – v moderní kultuře patří k právu na sebeurčení každého, tedy i kněží, možnost zvolit si svoji vlastní životní formu; na druhé straně přibývá požadavků na zajištění eucharistie ve farnosti skrze otevření možnosti přístupu ke kněžskému svěcení. K tomu přistupuje kulturní ladění společnosti, která favorizuje nový význam a kultivaci sexuality, což v mediální i církevní veřejnosti odnímá podporu „svobodně“ zvolenému životu bez partnera. Život svobodný pro Boží království je, přes zvyšující se trend tzv. singles, považován za překonanou starožitnost. Svobodní kněží se stali svého druhu „ohroženou menšinou“ ve společnosti a církvi.

² Jako příprava bylo provedeno 51 kvalitativních rozhovorů s kněžími. Materiál obsáhl přes 1200 stran. Jeho vyhodnocení vedlo k řadě hypotéz o službě a životě dnešních kněží. V souladu s průzkumy mezi kněžími od Druhého vatikánského koncilu (viz následující poznámka pod čarou) byly tyto hypotézy operacionalizovány, tedy přeměněny v otázky. Takto vypracovaný dotazník byl předem otestován na mnoha kněžích. Při intenzivním sezení byl ve spolupráci s představiteli diecézí podílejícími se na průzkumu přepracován, z církevně-politického hlediska posvěcen a nakonec vypuštěn.

³ První průzkum mezi kněžími se uskutečnil v USA (Fichter, Joseph: *Americas forgotten Priests – What they are saying*, New York 1968 – *Zapomenutí kněží Ameriky – co říkají*). Následovaly průzkumy v Evropě: Schmidchen, Gerhard: *Priester in Deutschland. Forschungsbericht über die im Auftrag der Deutschen Bischofskonferenz durchgeführte Umfrage unter allen Welt- und Ordenspriestern*, Freiburg 1973. – *Kněží v Německu. Výzkumná zpráva o průzkumu mezi všemi světskými a řádovými kněžími na zakázku Německé biskupské konference*) – Müller, Alois: *Priester – Randfigur der Gesellschaft? Befund und Deutung der Schweizer Priesterumfrage*, Zürich 1974 – *Kněží – okrajové postavy společnosti? Výsledek a význam průzkumu mezi švýcarskými kněžími*) – Kirche und Priester zwischen dem Auftrag Jesu und den Erwartungen der Menschen, hg. v. Zulehner, Paul M., Wien 1974 (*Církev a kněží mezi Ježíšovým pověřením a očekáváním lidí*). – Další studie vyšly ve Španělsku, Itálii, Latinské Americe a Africe).

⁴ Kerkhofs, Jan / Zulehner, Paul M.: *Europa ohne Priester (Evropa bez kněží)*, Düsseldorf 1995

- Kněžský úřad je (nejen) ženami z církve relativizován kvůli jejich pohlaví (a vzhledu), ale i z hlediska jejich přístupu k němu; ostatní křesťanské církve navíc přijaly v tomto ohledu rozhodnutí, která se dotýkají i církve katolické.
- Nikoli v poslední řadě k tomu přistupuje i rapidní proměna náboženské a církevní dimenze moderní kultury. Na jedné straně se mluví o hluboké krizi Boha a s ní související drastické krizi církve, přičemž však krizi církve – alespoň v některých místních církvích – si částečně církev zavinila sama.⁵ Na straně druhé výzkumy diagnostikují megatrend respiritualizace⁶, což se však zatím v církvi neodrazilo.

Účastníci

Na tomto základě byl navržen dotazník pro průzkum Priester 2000[®]. Kněžské rady jejichž úkolem je pečlivě pozorovat a podporovat život a službu kněží v diecézi byly osloveny, aby se na průzkumu také podílely a účast dojednaly se svým diecézním biskupem. Tak jsme získali řadu diecézí v pěti evropských zemích (Rakousku, Německu, Švýcarsku, Chorvatsku a Polsku).⁷

Výzkumu se zúčastnili i kandidáti kněžství v Německu a Rakousku. V tomto dodatečném průzkumu byly některé otázky přeformulovány. Kandidáti kněžství měli na jedné straně vyjádřit, jak by se později chtěli chovat jako kněží, na druhé straně se zjišťovalo, jak vnímají kněze ve službě.

Velmi cenné je, že se zúčastnily jak diecéze z již dlouho svobodných zemí, tak i diecéze z bývalého komunistického mocenského bloku a nynější mladé reformní demokracie (Chorvatko, východní Německo, Polsko).

Řada oslovených diecézí účast na průzkumném projektu odmítla. Důvody odmítnutí samotné jsou rovněž velmi poučným výsledkem průzkumu. Ukazují na jedné straně, jak se část církevních představených staví k sociologickým průzkumům – skepticky až odmítavě. Na druhé straně můžeme vidět povážlivý strach a také chybné hodnocení.

Odmítnutí přicházelo jen zřídka od kněžských rad; spíše z katedrálních kapitul a od samotných diecézních biskupů. Zazněly věty typu: „*Já svoje kněze osobně znám dobře a nepotřebuji žádný průzkum.*“ – „*I bez toho víme, že kněžím se nedaří dobře.*“ – „*Co kněží potřebují, není průzkum, ale spiritualita.*“

Názor respondentů

Respondenti samotní reagovali jinak než úzkostná místa ve vedení církve. Odpovídali velmi pozorně a shledali dotazník sice obsáhlým, ale zajímavým.

Zájem respondentů o dotazník se ukazuje i v tom, že téměř všichni chtěli být informováni o výsledcích průzkumu. Oslovení kněží také vyjádřili přání, aby výsledky byly diskutovány na kněžských radách a konferencích představených seminářů.

⁵ Viz základní dokument, který byl na zakázku rakouských biskupů na odborném zasedání v roce 1998 zpracován pod názvem *Pouť rozmanitosti pány Heizerem, Metzem, Sangrubem, Wiedenhoferem a Zulehnerem*. Tento text je dokumentován in: Zulehner, Paul M.: *Für Kirchenliebhaberinnen und solches, die es werden wollen*, Ostfildern 2000, 38-53

⁶ Matthias Horx: *Megatrends der späten neunziger Jahre*, Düsseldorf 1995.

⁷ Zúčastnily se diecéze Djakovo, Eisenstadt, Elk, Erfurt, Graz, Innsbruck, Limburg, Linz, Magdeburg, Opeln, Paderborn, Passau, Salzburg, St. Gallen, Wien a Záhřeb.

Zúčastnění

Kněžím byla ze strany AfkS zaručena naprostá anonymita. Došlé dotazníky byly vyhodnocovány elektronicky.

Účast kněží na průzkumu se poněkud lišila diecézi od diecéze, ale na písemný průzkum byla fantastická: vrátila se téměř polovina rozeslaných dotazníků s 84 komplexními odpověďmi týkajícími se služby a života kněží.⁸ Srovnání věkové struktury respondentů s věkovou strukturou kléru zúčastněných diecézí ukázalo, že vrácené dotazníky vykazují dobrý rozptyl do všech věkových skupin. Mohli jsme tak vyjít z toho, že výsledky poskytují spolehlivý obraz životní a pracovní situace kněží v důležitých zemích východní a západní Evropy.

Zúčastnili se diecézní i řádoví kněží v pastorační službě.

Mezi respondenty jsou kaplani/vikáři, dále učitelé náboženství; dva z deseti kněží mají na starosti dvě farnosti, jeden z deseti tři a více farností. Respondenti pracují v rozdílných regionech: ve městech - velkých i malých nebo na vesnici.

Přehled

Na následujících stránkách vás čeká rozpracování následujících tématických částí:

- Test k rozpoznání vlastního chápání úřadu (jak se já sám jako kněz vnímám resp. jak vnímám kněze)
- Vysvětlení čtyř nejdůležitějších chápání úřadu mezi dnešními kněžími a jejich silné stránky
- Ty teologické vývojové linie, které vedou k rozdílnému chápání úřadu
- Výpovědi o tom, jak spolupůsobí modernizace a obraz úřadu
- Pomoc v kněžském životě – spirituální i lidská
- Výsledky a reflexe k celibátu nepodporovanému církevně ani společensky
- Církevně-politická témata, k nimž kněží v průzkumu zaujímali stanovisko
- „Kněžské zrcadlo“ ke zdárnému (sebe) rozvoji kněží

Test

Jste obyčejným členem církve. Znáte kněze. Jste sám knězem. Tušíte, jak vy sám jako kněz chápete svůj úřad. Následující test neuvádí jen do hlavních výsledků studie Priester 2000[®]. Spíše nastavuje zrcadlo pro lepší určení onoho obrazu o kněžském úřadu, který vy sami v sobě nosíte.

- K tomuto testu budete potřebovat list papíru k zaznamenání pěti písmen.
- Budou vám předloženy některé výpovědi o kněžském úřadu.
- Určete, jak se vy sami stavíte k těmto výpovědím: 1= správné, 5= zcela špatné. Důležitá poznámka: neptáme se vás na znalosti ze školy, ale na to, co si vy osobně myslíte.
- Pak určete, které ze zakroužkovaných písmenek je nejbližší vašemu hodnocení.
- Tato písmenka si poznamenejte na list papíru.
- Celkem budete mít na konci testu na papíru pět písmenek.

⁸ Návratová kvóta mezi kněžskými kandidáty byla o něco nižší, navíc velmi rozdílná seminář od semináře.

- Co vaše písmenka znamenají se dozvíte dále – nechte se překvapit!

Kněžský úřad si nárokuje celé vnitřní bytí svého nositele.

Křížkem označte číslo

ano

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

 ne

Zvolte písmeno

Poznamenejte si písmeno na papír

A B C D

Test – obr. 1

Kněžský úřad se nezakládá na zvláštním svěcení

nezakládá

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

 zcela se zakládá

D C A B

Test – obr. 2

Kněžský úřad byl ustanoven Kristem

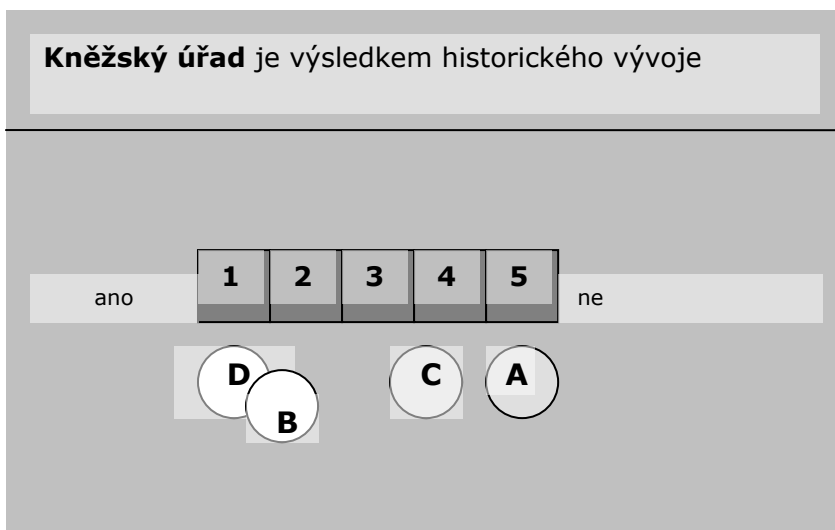
ano

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

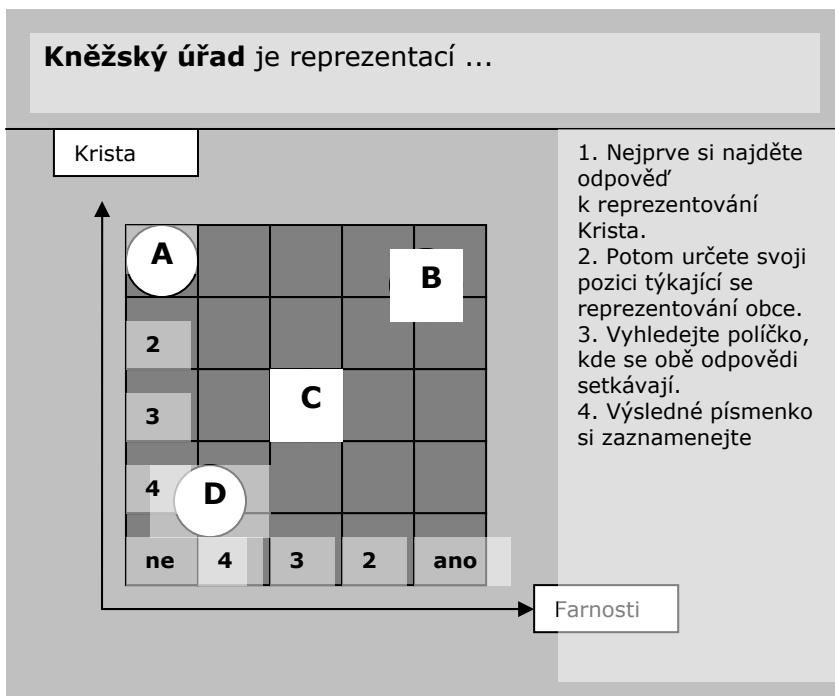
 ne

A C D B

Test – obr. 3

Test – obr. 4

Test – obr. 5

Moje jednotlivé pozice v otázkách 1 – 5 jsou tyto:

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

Moje průměrná pozice (zakroužkujte)

A B C D

Pestré kněžstvo

Všichni kněží o sobě říkají, že jejich kněžský úřad je pro farnost. To je nejmenším společným jmenovatelem kněží v našich krajích - v Rakousku, západním i východním Německu, Švýcarsku, Chorvatsku, Polsku - všude tam, kde jsme průzkum prováděli. Na této široké půdě ale jinak neexistuje žádný jednotný obraz kněze. Zeptáme-li se kněží, jak chápou svůj úřad, dostaneme různé odpovědi. Pravděpodobně je tedy tolik obrazů kněžství jako kněží samotných.

Výzkum nám ale ukazuje, že při veškeré individuální originalitě jednotlivých kněží existují i podobnosti. Mnohé znaky jsou charakteristické pro určitý typ kněze - tedy jsou typické, jak říkáme. Bohatý výzkumný materiál shromážděný od téměř tří tisíc kněží nám dovoluje tyto kněžské typy vysvětlit.

Mozaika úřadu

S mnohotvárností to v katolické církvi nemíváme moc lehké. Budujeme tábory mezi sobě rovnými. Odtud již není daleko k vymezení se. Tzv. konzervativci se vymezují vůči progresivním a naopak. Totéž se může stávat i mezi kněžími s jejich rozdílným chápáním úřadu. To však není jediná cesta, jak žít s růzností. Můžeme uvažovat i tak, že jednotlivý kněz nese jen výsek z celku. Jiní kněží pak mají další díl. A teprve dohromady to tvoří celek. Mozaika se vytváří z jednotlivých malých dílků. Dávají pak tedy teprve různé typy kněží dohromady katolické presbyterium?

A dovedeno dále: síla jednoho kněze by byla současně jeho ohrožením, kdyby zůstal jednostranný. Jednostranní však nikdy nedostojí mnohotvárnosti života, i v katolické církvi. Pokud má někdo jen jeden dílek, potřebuje ostatní. Pak by bylo jen dobré, kdyby se učil od ostatních. Každý by tedy měl mít v dosahu kněze, který je jiný než on sám.

Nejpozději v tomto momentu se vynoří otázka: jak to přijde, že v jedné a té samé církvi, v jedné a té samé zemi chápou jedni kněžství tak a druzí zcela jinak? K této otázce se později dostaneme. Nyní představíme dnešní typy kněží.

Nástroj výzkumu

Abychom vymezili různé obrazy úřadu, použili jsme nástroje, který byl se souhlasem Německé biskupské konference použit v německé studii o kněžích v roce 1971. Již tehdy mělo být zjištěno, jak kněží chápou svůj úřad. K tomu byla předložena řada vět o kněžském úřadu. Kněží byli dotazováni, zda s těmito výpověďmi souhlasí či nesouhlasí. Mezi 1 a 5 byla škála od úplného souhlasu po úplné odmítnutí. Toto jsou jednotlivé otázky z testu:

Kněžský úřad:

- je reprezentací farnosti
- je reprezentací Krista
- je službou farnosti
- je výsledkem historického vývoje
- je výrazem osobního povolání
- se nezakládá na zvláštním svěcení
- je ustanoven Kristem
- je výhradně výtvořem prvních křesťanských obcí
- slouží duchovnímu růstu církve
- si nárokuje celý vnitřní život svého nositele
- primárně slouží urovnávání konfliktů, lidskému soužití ve farnosti
- udržuje svěřenou farnost na cestě evangelia
- se stará o to, aby z evangelia formované skupiny zůstaly spojeny s místní církví

Tyto věty krouží kolem tří základních témat:

- Je tu nejprve *vztah ke Kristu* (nositel úřadu reprezentuje Krista, je Kristem povolán, úřad si nárokuje celý jeho vnitřní život, slouží duchovnímu růstu církve);
- k tomu přistupuje *vztah k farnosti* (úřad je službou farnosti, udržuje farnost na cestě evangelia, spojuje evangelní obce v místní církvi, reprezentuje farnost);
- a konečně jako třetí rozměr *původ* úřadu (je ustanoven Kristem, není výtvořem prvotních obcí, zakládá se ve vlastním svěcení).

Tyto tři aspekty se různým způsobem mísí ve čtyřech hlavních typech našich kněží a tak se ukazují čtyři typy chápání úřadu.

Vyhodnocení vašeho testu

Na tomto místě se vraťte k výsledkům vašeho testu. Zodpověděli jste pět otázek, nasbírali pět písmenek a zjistili jste, které se u vás vyskytuje nejčastěji. Přitom můžete vycházet z toho, že jen zřídka se objeví někdo s „monokulturou“, tedy s pěti stejnými písmenky. Pravděpodobně se některé písmenko objeví vícekrát – dvakrát C a dvakrát D, například.

V každém případě je výsledek spíše vaší reflexí – k jakému základnímu typu se kloníte, anebo ještě komplexněji: z jakých základních typů si jaké části nesete v sobě?

A toto jsou čtyři základní typy vnímání úřadu – písmena A až D odpovídají písmenkům v testu:

Vyhodnocení

Jsem tedy spíše ...

A	Kněz – tradiční reprezentant Krista
B	Prorok – muž Boží
C	Prozíravý muž církve
C	Pokrokový vedoucí farnosti

Které písmeno mi v testu vyšlo nejčastěji?

Test – obr. 7

U těchto čtyř typů a jejich pojmenování je to jako s vínem: víno pochází z hroznů. Jméno, které je na láhvi mu dává vinař. Vztáhneme-li to na studii Priester 2000®, pak čtyři typy chápání úřadu se opírají o odpovědi, které napsali kněží do předložených dotazníků v průzkumu. Názvy těchto čtyř typů naproti tomu byly přiděleny výzkumným týmem. Mnohé detailní analýzy, ale i diskuze s kněžími a laiky, s kněžskými radami a vedením diecézí ukázaly, že názvy sedí.

Toto jsou tedy čtyři hlavní typy v abecedním pořadí:

Kněz – tradiční reprezentant Krista

Prvním typem je kněz – tradiční reprezentant Krista. Žije zcela z Krista, cítí se být povolán a vyvolen. Cítí se být „alter egem Krista“, reprezentuje ho. Kristus si nárokuje celé jeho nejvnitřnější bytí. „*Můj podíl padl do rozkošného kraje, mám velikou radost ze svého dědictví.*“ (Ž 16,6). Dědictví = kléros, a on je klerikem. S farností si moc nezadá, odhlédneme-li od nejmenšího společného jmenovatele, totiž že všichni kněží chápou svůj úřad jako službu farnosti. Tento úřad, který byl ustanoven Kristem, je totiž od samého počátku tentýž. Historický vývoj tento klerik – tradiční reprezentant Krista nezná.

Prorok – muž Boží

I muž Boží, prorok, druhý hlavní typ, se cítí být Kristu blízko, reprezentuje ho, cítí se ve svém nitru Kristem uchvácen a proto je povinován církvi duchovním růstem. Ani tento vztah ke Kristu ho však neodvádí od farnosti a lidí, ale otevírá ho pro ně. Snaží se o vyváženost mezi „representatio Christi“ a „representatio ecclesiae“, tedy reprezentaci farnosti. Z historicky-kritického biblického bádání vyvozuje, že kněžský úřad je ve svém jádru Kristem chtěný a vyvíjí se v průběhu dějin. Jako muž Boží má blízko k lidem.

Prozíravý muž církve

Je pro něho důležité být povolán Kristem. To ho charakterizuje. Své povolání učinil životním povoláním. Je služebníkem církve. Prozíravý muž církve si vytváří bezpečný odstup mezi svým Já a náročným kněžským úkolem – svojí rolí kněze. Profesionalita je pro něho důležitější než spiritualita. S představou reprezentování vychází ztěžka: jak co se týče reprezentování Krista tak reprezentování farnosti. Je pro také důležité čistě od sebe oddělovat práci a volný čas. Není „vždy připraven“.

Pokrokový vedoucí farnosti

Čtvrtým typem je kněz – pokrokový vedoucí farnosti. Jeho služba ve farnosti je jiného druhu. Reprezentování pro něho nic neznamena – ani reprezentování Krista, ani reprezentování farnosti. Cítí se spíše jako bratr mezi bratry a sestrami. Stará se o to, aby všechna charismata došla uplatnění a aby farnost žila. Zaměřuje svůj kněžský úřad na to, aby členové farnosti vykonávali své povolání k všeobecnému kněžství. Tento druh úřadu není ustanoven Kristem, vyvinul se v dějinách. Tento typ kněze je nesen takovou spiritualitou, která se uskutečňuje každodenním vykonáváním pastorační služby.

Horizontální a vertikální průřez

Studie Priester 2000[®] je průřezovou studií. Ukazuje pestré množství názorů mezi dnešními kněžími. Existuje rozmanitost jako možnost i uvnitř životního příběhu jednotlivého kněze. Jeden typ se může v pomalém vývoji změnit v jiný. U jiného kněze se tak děje zlomově.

A tak někdo, kdo vyrostl v nábožensky svázané rodině může začínat jako kněz – tradiční reprezentant Krista. Pak mu studium – nebo u nemála dnešních kněží osmašedesátý rok – otevře další horizonty. Vypořádává se s kulturou současnosti a stává se vůči ní přátelštějším. Může to být i tak, že kněz z malé venkovské farnosti je povolán k práci s mládeží ve velkém městě. Pak se může lehce stát, že tradiční reprezentant Krista zmutuje do proroka – muže Božího.

Během let kněžského působení se práce může stát rutinou. Kdysi neobyčejně angažovaný muž Boží se pak změní v kněžského úředníka pohodlného života. Jiní se – alespoň na čas – dají do modernizování. Zaujmu moderní stanovisko a dřou se na reformování své církve.

Představitelný je i jiný vývoj. V moderní kultuře svobody cítí nemálo lidí, i mladých, že neomezená svoboda bez kolektivního řádu může být riskantní a náročná. Roste proto skepse vůči tomuto druhu moderny. Mnozí s dobou jdoucí vedoucí farnosti se v této situaci změni v krátkém čase na poměrně přísné kněze – tradiční reprezentanty Krista. Jiní vyhledají přihrádku mužů Božích. Především ti, kdo zpozorovali, že v silovém poli moderní doby rychle vysychá jejich zdroj spirituality. Současně cítí, že jejich nejvnitřnějším přáním není jen organizovat, ale že právě v ženoucím se proudu moderních lidí přibývá těch, kdo hledají náboženství v nové kvalitě. Ti pak potřebují méně sociálního pracovníka a více proroka, Božího muže, jenž jim otevře nebesa. Právě kněží, kteří pracují s lidmi hledajícími cítí, že lidé nehledají dobrého organizátora a farního manažera, ale svědka Božího, v němž mohou zakusit evangelium. Respiritualizace kultury pak může vést k respiritualizaci kněží. I kněží se ukazují být dětmi své doby, co se stává silnou stránkou těch, kteří po Pavlově vzoru chtějí být všechno všem: „Těm, kdo jsou slabí, stal jsem se slabým, abych získal slabé. Všem jsem se stal vším, abych získal aspoň některé.“ (1 Kor 9,22).

Silné stránky a nebezpečí

Krátký popis čtyř typů úřadu na následujících stránkách rozvedeme na základě získaných dat. První hrubý náčrt se rozvine do pestré malby.

Kněz – tradiční reprezentant Krista

Christomonastické chápání kněžského úřadu

„Jakého kněze chceme mít? Měl by velký i malý být.“ Tímto předtaktím začíná lidová básnička o kněžích, která byla složena pro primici nebo pro kněze nově příchozího do farnosti. V následujících řádcích jsou v rýmech vypočítávány nároky na kněze. Poslední verš zní: „Myšlení jasného, mluvení pravého, míru posel, zahálky nepřítel, jenž pevný postoj má, je úplně jiný než já“. Tato lidová lyrika přenáší postavu, kterou mnozí starší lidé znají jako „normálního“ kněze. I duchovní v černobílých filmech odpovídají této představě. To samé platí o hlavních postavách kněžských románů, především z první poloviny 20. století. „Svěcení, milosrdenství, víra a spása“ jsou pro Franze Gasteigera v těchto románech ústředními a klíčovými pojmy tehdejšího chápání faráře. Dobře se hodí k typu *kněze – tradičního Kristova reprezentanta*.

Je to typ kněze, který přísně vzato nezapadá do naší doby. *Kněz – tradiční reprezentant Krista* není současníkem ve smyslu řeckého „synchronos“. Není to člověk, který by šel s dobou. Moderní věci a především moderní doba nejsou jeho šálek čaje. Proto také není ohrožen pokušením surfovat na každé módní vlně a nekriticky se přizpůsobovat dechberoucímu duchu doby. *Kněz – tradiční reprezentant Krista* zastává právě takovou roli svého povolání, která má věčnou nebo lépe řečeno alespoň pětisetletou tradici. Ta se v jemu přiměřené formě rozvíjela a rýsovala především v počátcích pietistické éry (od počátku 19. století). Na Druhém vatikánském koncilu přitom došlo k rozhodujícím posunům důrazů, které však tímto *knězem tradičně reprezentujícím Krista* nebyly zvnitřněny v každém ohledu. Těžiště svého povolání vidí v kultickém působení. Přinejmenším dobrou čtvrtinu kněží - respondentů ze Západu můžeme přiřadit k tomuto typu. Ve východoevropských oblastech je jich podstatně více. Ze všech dotazovaných je jich třetina.

Podstatné jméno „čas“ (Zeit) má indogermánské kořeny. Jeho základním významem je „dělit, rozříznout“ (teilen, zerschneiden). Popíšeme-li následně tohoto klerika jako „tradičního“ (zeitlos), pak mezi jiným chceme říci, že mezi původem a současným charakterem kněžského úřadu nevidí žádný vývoj. Ono „tady a teď“ je pro něho nerozlučně spjata s původem, vznikem. Původem jeho kněžství je Kristus. Ve svém bezpodmínečném vztahování se ke Kristu tradiční kněz z hlediska teologie úřadu zdůrazňuje, že církev pochází z Krista a je v něm zakořeněna. Nevzešla sama ze sebe a není tu pro to, aby se neustále zaměstnávala sama sebou. Za církev i kněžský úřad vděčíme Kristu. To patří k základním postojům chápání kněžského úřadu u kněze-tradičního reprezentanta Krista. Kněžský úřad je pro něho v první řadě reprezentováním

Krista. Jan 3,29-30 je místo, které pomáhá takovému knězi rozvíjet jeho sebevědomí: Po vzoru Jana Křtitele se i on cítí být tím, kdo ukazuje na přítomnost Boha mezi lidmi. V překladu Fridolína Stiera znějí tyto verše takto: „Kdo má nevěstu, je ženich. Přítel ženicha však, který mu stojí po boku a naslouchá mu, velmi se raduje z jeho hlasu. Tato radost tedy – moje radost – je naplněna. Každý musí růst, já však se menšit.“ Tradiční kněží vidí svůj úřad ve velké míře jako službu pro duchovní růst církve.

Kristus a jeho poselství, které dává život, má ve svátosti a slově ze své vlastní moci (ex opere operato) působit mezi lidmi. A o to se *tento kněz* stará. Eucharistie přitom stojí na nejvyšším místě jeho žebříčku kněžských činností. Vztah ke Kristu je u *kněze - tradičního reprezentanta Krista* natolik charakteristický, že můžeme – slovy Hermanna Josefa Pottmeyera – mluvit o christomonastickém chápání kněžského úřadu. Na základě svého vztahování se ke Kristu se cítí být v protikladu k farnosti. Slova „pro vás“ mají u něho podstatně vyšší hodnotu než „s vámi“. Svým primárním opozičním postojem zdůrazňuje, že úřad se odvozuje od Krista a nikoli od farnosti.

Tradiční kněz je v mnoha ohledech „jiný“ – kněz ze dnů lidové zbožnosti, kdy teologie Božího lidu ještě nebyla tematizována. Ve farnostech s těmito knězi ještě dnes pořádají farní rodinné večery. Rodinný obraz církve, familiální chápání farní organizace s „paterem familiaris“ v čele koresponduje s příslušným ideálem kněze, který má lidi vést k Bohu. Chápe se vysloveně jako spolupracovník Boží. Janovský obraz dobrého pastýře, který zná svoje ovce, který se o ně stará, hledá s nimi dobré a výživné pastviny a hledá ztracené – to je archetyp kněžské existence. Tento obraz se velmi blíží sebeurčení tradičního kněze. Těžce snáší svět vně církve a zesvětštění církve. Obojí však snáší s ohledem na úkol, který mu skrze svěcení neodvolatelně připadl. Právě pro něho je také důležité otevírat dětem a mladým lidem svět víry. Vysokou hodnotu má pro kněze – tradičního reprezentanta Krista jednotící funkce kněžského úřadu, který se dá spojit s jednou jeho pastorační silnou stránkou: být mužem pokoje a smíření.

Kněží – tradiční reprezentanti Krista však přesto dávají najevo své stanovisko. Šíře záběru přitom sahá od neomylnosti zvěsti po kněžské odění. Uvnitř jejich skupiny panuje velká shoda v tom, že kněz by měl být na veřejnosti jasně rozpoznatelný svým oděvem. Tato jednoznačnost je v kontextu postmoderní různorodosti a lhostejnosti nezbytným a poznávacím znakem. Publicista Peter Seewald vedl dvakrát rozsáhlé rozhovory s kardinálem Ratzingerem a vydal je také jako knihu. On sám o sobě píše, že vystoupil z církve. V jeho knihách cítíme fascinaci jasností a jednoznačností vyjadřování kardinála Ratzingera, která na něho jako hledajícího a vůči církvi kritického člověka působí.

Hermann Lübbe již před mnoha lety poukázal na to, že redukce komplexnosti ulevuje od nepřetržitého tlaku na rozhodování. Ten, kdo se z nesčetných možností volby rozhodne pro jednu určitou cestu nebo určitou formu, o mnoho více sníží nutnost volby a zažívá méně každodenního stresu. Kněží – tradiční reprezentanti Krista (si) tím vytvářejí jistotu a srozumitelnost. Taková redukce komplexnosti se stává negativním znamením pokud se změní ve fundamentalismus. Fundamentalisty se stávají ti, kterým dělá potíže „pluralitní tolerance“.

Ten kdo patří k typu kněze – tradičního reprezentanta Krista vykazuje vysokou identifikaci se svým povoláním, které určuje a proniká celý jeho život. Je u něj přítomna vysoká míra naplnění a spokojenosti s povoláním. Jen velmi málo z nich touží po změně pracovní oblasti, takže u tradičních kněží existuje téměř mnišské *stabilitas loci*.

Institucionálně má tento tradiční reprezentant Krista roli strážce grálu. Tak jako Alberich v Písni o Nibelunzích nebo tajuplný strážce svatého grálu u Parsifala je také on strážcem *deposita fidei*. Ztraceno nesmí být nic z pokladu víry a tradic. Za to se zaručuje a silně zasazuje uvnitř církve. Tato role je v mnoha ohledech nevděčná, protože kněze činí osamělým a nutí ho permanentně nastavovat hrud' proměnám. Navíc tíže břemene zodpovědnosti, které si na sebe vzal je příliš velká. Ten, kdo pečuje o tradování plné a nezkrácené pravdy zažívá málo úlevy. Veškerý vývoj ho ohrožuje. Změny ho znejišťují a zatěžuje ho nejistota v učení přicházející s novými teologickými proudy. Rizika se bojí.

Proto je ve velkém pokušení zakopat svěřené hřivny, aby nebyly ztraceny, namísto aby je dal lichvářům a vsadil je.

Kněží – tradiční reprezentanti Krista jsou bázlivými strážci. Druhý vatikánský koncil jim nabídl úlevu. Tu první najdeme například v promluvě o hierarchii pravd, v dekretu o ekumenismu, odst. II. Ne každá pravda víry má v každé době stejnou váhu, říká toto poselství. Rozhodující je blízkost k mystériu Christi. Pokud už tedy v nějaké farnosti nenacházejí odezvu odpušky pro všechny zemřelé neznamená to, že tu zmizela víra.

Druhou úlevu poskytuje Lumen gentium 12: znovuobjevená důvěra ve smysl víry věřících jako celku. „Celek věřících, kteří mají pomazání od Svatého (srov. 1 Jan 2,20 a 27), se nemůže mýlit ve víře.“ Obě témata, kterých jsme se dotkli zasahují Achillovu patu tradičního kněze. Uvnitř instituce i osobně by mu udělalo dobře, kdyby svoje domnělé slabosti po pavlovsku proměnil v silné stránky. Kdyby důvěřoval v to, že on sám není zodpovědný za to, že víra a její poklad nebude semlet mlýnským kolem doby a tím poškozen. Papež Jan XXIII. popsal svobodné varianty strážního úřadu ve své pozoruhodné promluvě u příležitosti zahájení II. vatikánského koncilu následovně: „Ano, toto jisté a trvalé učení, kterému je třeba naslouchat s vírou musí být zkoumáno a vykládáno tak, jak to vyžaduje naše doba. Neboť něco jiného je depositum fidei nebo pravdy, které je třeba započíst do uctívaného učení a něco jiného je způsob jakým je zvěstujeme, ovšem ve stejném smyslu a stejném významu.“

Prorok – muž Boží

Pontifikální chápání kněžského úřadu

Označení „muž Boží“ najdeme jen ve Starém zákoně a v něm pouze knihách „historických“. U takto titulovaných lidí se na jedné straně jedná o bezejmenné muže; jejich jméno není důležité, protože musejí splnit úkol daný od Boha a tento úkol je ústřední. Muži Božími byli na druhé straně výslovně nazýváni proroci Eliáš a Eliša stejně jako Mojžíš. Biblické muže Boží charakterizuje především pomoc dobrou radou a moc zastávat se utlačovaných.

Sdílet radost a naději, smutek i úzkost lidí od narození do smrti a stát jim po boku – to podle studie Priester 2000[®] vidí prorok-muž Boží jako úkoly, které jsou pro něho velmi důležité a které prožívá jako silné stránky svého jednání. V tomto svém náhledu se liší, avšak nikoli bytostně, od svých spolubratří, kteří náležejí k ostatním typům kněžského úřadu. Co ho výrazněji charakterizuje, je prorocký akcent v sebeurčení, který se v této charakteristice najde jen u něho. Více než polovina ze skupiny proroků-mužů Božích považuje za úkol a současně silnou stránku být obhájcem slabých a utlačovaných a propůjčit jim i veřejně (v obci, ve farnosti, v médiích) svůj hlas. Dobrá třetina proroků se vyjadřuje nejen vhod, ale i nevhod k nespravedlnostem v církvi a společnosti. Tato stránka angažovanosti není u ostatních typů kněží zdaleka tak výrazná.

Teologickým propriem úřadu muže Božího je vyváženost v chápání úředního reprezentování. Vidí zřetelnou vztažnost kněžského úřadu ke Kristu a jeho služebnému přítomnění ve farnosti. Na druhé straně se však chápe jako představitel farnosti. Úřední kněžství není u něho výrazně více hodnoceno než všeobecné kněžství všech pokřtěných. V průzkumu mínění kněží z roku 1971 se u respondentů objevily dva silné protipóly, které byly shrnuty pod pojmy horizontálního a vertikálního chápání kněžského úřadu. Dělicí čarou mezi těmito dvěma hlavními typy kněží byl věk. Mladším mohlo být přiřazeno horizontální chápání kněžství, vertikální bylo silně zastoupeno staršími kněžími. Ti se většinou vzdělávali a byli vysvěceni před II. vatikánským koncilem. Ačkoli větší část dotazovaných kněží naší studie patří ke koncilním nebo pokoncilním ročníkům, i zde se však setkáváme s oběma póly. Už se ovšem neodlišují primárně na chronologické úrovni, ale ve svém základním postoji ke světu.

Prorok –muž Boží je novum studie Priester 2000[®]. Je – mnohem silněji než u prozíravých mužů církve – integračním typem. V několikrátém ohledu se umísťuje do středu aniž by

tím ztratil obrysy a byl průměrným. Silný souhlas u tohoto typu vyvolává výpověď, že kněžský úřad slouží duchovnímu růstu církve. Služba vedení je pro něho službou jednotě – diachronní jednota je pro něho přitom důležitější než synchronní, přičemž oběma přisuzuje vysloveně vysokou příčku.

Duchovní rozhovor a kázání stojí – po Eucharistii – u muže Božího úplně na špici žebříčku důležitých činností. Rozhovor a naslouchání jsou stejně důležité jako dobově přiměřené zvěstování evangelia. Více než polovina proroků – mužů Božích souhlasí s výsledky historicko-kritické exegeze které říkají, že kněžský úřad – nejen ve své současné podobě – je výsledkem historického vývoje. Třebaže osobní povolání je pro tento typ kněze důležité, není pro něho svěcení vším.

Ti kněží mezi respondenty, kteří se vnímají jako proroci – muži Boží, se k moderní době sice přiklání, cítí se však v napětí mezi církví a světem. I v otázkách modernizování je postoj tohoto typu spíše ve středu. Prorok – muž Boží chápe kněžský úřad pontifikálně. Stojí ve dveřích kostela, na prahu mezi sakrálním a profánním prostorem, přičemž není prostředníkem mezi světy, ale je tím, který drží dveře otevřené a který proto musí čelit protivětru z obou stran. V napětí mezi tradicí a situací a napřažený k evangelium Kristovu je služba pro Království Boží pro něho také horskou túrou. Pavlova věta z Gal 6, 14 to popisuje trefně: „Já však se zanic nechci chlubit ničím, leč křížem našeho Pána Ježíše Krista, jímž je pro mne svět ukřižován a já pro svět.“

Prorok – muž Boží je rozeným farářem. Tím není míněno kněžské povolání od dětství, ale povznášející radost z moci utvářející, která je dvojčetem moci vycházející z postavení. Ta mu náleží coby představenému farnosti. Ve velké míře prožívá tento úkol jako obohacení, kde se mnoho naučí, a vykonává ho synodálně. To např. znamená, že vymezuje pastorační radě farnosti kompetence rozhodování v pastoračních otázkách, i když nikoli v tom rozsahu jako pokrokoví vedoucí farnosti. Co se vedení týče, má osobní rozvoj přednost před rozvojem organizačním. Uznání jeho práce představenými je pro něho – narozdíl od prozíravého muže církve – velmi důležité. Tomuto přání ovšem – podle empirického průzkumu – není příliš učiněno zadost. Pokud vůbec, pak nejspíše biskupem. Struktury zpětné vazby ještě nejsou v církvi moc rozvinuty. Jejich náznaky jsou již ovšem v týmech profesionálních zaměstnanců, kteří se pravidelně setkávají a svoje aktivity a spolupráci reflektují, což je nezbytné pro zajištění kvality jejich práce. Odtud je pochopitelné, že kněží ze skupiny proroků – Božích mužů obdrží nejčastěji zpětnou vazbu od profesionálních spolupracovníků.

Proroci – muži Boží se ve velké míře nacházejí na vedoucích pozicích střední úrovně. Pod nimi se nalézá pěkný počet děkanů – záležitost volby, protože muži středu bývají nejspíše akceptovatelní. Navíc muž Boží má ze všech kněžských typů největší chuť přebírat zodpovědnost za farnost. To samé platí pro jeho ochotu vést farnost. V této skupině respondenti nejvíce přitakávali větě: „*Ve své práci si mohu poměrně dost svobodně určovat, co budu dělat.*“ Navíc kněze z této skupiny těší vystupovat na veřejnosti. Misijní získávání věřících však není jeho věcí. Raději se pohybuje na jistější půdě: s praktikujícími křesťany. Výuka náboženství, kterou všichni respondenti řadili do poslední třetiny priorit, u něho dosahuje nejvyšší hodnocení – i když je to závislé na vývoji.

Odezvu u všech dotazovaných kněží nenalezla výpověď, že kněžský úřad má sloužit lidskému soužití ve farnosti a urovnávání konfliktů. Očividnou výjimkou je přitom prorok – muž Boží. Ten má prokazatelnou touhu po tvorbě pokoje a po žitém communio. Tak se i v tomto ohledu muž středu ukazuje být mediátorem. Pokud je však zatažen do konfliktu, nebojí se konfrontace a dokáže i přikázat.

Jeho pozice v organizaci je stavitel mostů. Tato pozice má své kořeny ve starověkém Římě. Tibera představovala pro tehdejší rozrůstající se město přírodní překážku, kterou bylo nutno zdolat, aby obchod na řece i ve městě mohl běžet. O to se původně starali „pontifices“ – schopní a kompetentní inženýři, kteří stavěli a udržovali životně důležité mosty přes Tiberu. K jejich základní výbavě patřily hluboké znalosti statiky a dobrý cit

pro dlouholeté nálady řeky. Díky svému důležitému úkolu se stali poradci králů a v časech republiky patřili k vysoce postavenému kněžstvu.

Nebezpečí vyvstávající pro proroka - muže Božího je těžké podchytit. Ve své pontifikální síle staví ve své kněžské službě mosty mezi Kristem a farností, mezi Bohem a člověkem, mezi tradicí a historickým vývojem. Taková stavba mostu potřebuje silné pilíře. Pokud jeden ze dvou pilířů nedrží, most se zřítí.

„Kříž moderních kněží“ je tu zjevný: napětí mezi nezcizitelným dědictvím evangelia a proměnlivou moderní dobou. Není přitom lehké zůstat nablízku lidem a Bohu. Pak je ale nebezpečím pro proroka - muže Božího se tomuto napětí vyhýbat. To mu však hrozí, pokud mu dojdou spirituální síly a jeho lidské záchytné sítě se protrhnou.

Proroci - muži Boží drží ze svého úřadu církev a svět pospolu. To je akt vyváženosti, který v sobě může nést pokušení jednostrannosti. Právě proto je požehnáním, že pro proroka-muži Božího je důležité rozpoznávat znamení času a formovat podle nich zvěstování evangelia. Tento základní tón v sebeurčení je základem pro snášení napětí.

Prozíravý muž církve

Vokativní chápání kněžského úřadu

„Když mám volný den, odjedu z farnosti, na jeden den svléknu roli městského faráře a pak to zas všechno jde.“ Farář, od něhož pochází tato výpověď je velmi angažovaným duchovním. Je z těch, kteří své povolání berou velmi vážně a kteří si to – jak směrem ven, tak i dovnitř – nikterak neulehčují. Může se ve svém povolání nejen plně rozvinout, ale také utopit. Od utopení v práci ho však chrání skutečnost, že je schopen od svého úřadu resp. úřadů v pravý čas poodstoupit. Tehdy úplně vysadí, regeneruje síly a může je pak nově investovat. Odděluje práci a volný čas, pracovní a osobní život. Nežije podle teze, že „kněz je vždy ve službě“. V jeho dobře zásobené knihovně v obýváku se najde vybraná beletrie. Teologická literatura má své místo v pracovně. Psací stůl v pracovně je uspořádaný a v běžných případech uklizený. Kdo zná psací stoly úředníků nebo jiných kněží a farářů, vnímá ten rozdíl.

Několik znaků svědčí o tom, že námi popsaný kněz patří k typu prozíravého muže církve. Schopnost odstupu je například jeho velmi silnou stránkou. Totéž platí i v otázce profesionality. Další silnou stránkou je, řečeno s Hermannem Stengerem, tolerance plurality.

Z hlediska teologie úřadu je na prozíravém muži církve patrné, jak se osobní povolání stává pracovním povoláním. Žije ho na profesionální úrovni. Osobní povolání má podle empirického zjištění pro tento typ kněze vysokou hodnotu. Prozíravý muž církve chápe kněžský úřad „vokativně“. Může tedy vykonávat své povolání, aniž by byl zakotven ve farnosti a v hloubi srdce žádnou farnost ke svému kněžství ani nepotřebuje. Je pevně přesvědčen o tom, že ke službě v církvi byl osobně Bohem povolán. Slova z Iz 43,1 by prozíravý kněz církve klidně mohl vztáhnout na sebe: „Neboj se, neboť já jsem tě osvobodil, zavolal jsem tě jménem, jsi můj (překlad Martina Bubera). Tato slova popisují exkluzivní vztah, který poskytuje sílu a pouto.

Kněží tohoto typu ovšem vědí, že jenom to pro všední den s jeho rozličnými nároky nestačí. Toto vědomí z nich dělá profesionály v pravém smyslu toho slova. Prozíravý muž církve umí zacházet s množstvím rolí, které jsou mu přisuzovány. Taková míra nároků se dříve od kněží nežádala. Mnohé bylo jasnější a jednodušší. Farář nebo kněz měl „spravovat svátosti“. Chápal se jako pastýř a duchovní své farnosti, učil ve škole katechismus a měl nepopíratelnou autoritu. Až do poválečných let bylo jasné, kdo je to farář, co dělá a jaký by měl být. Na primičních obrázcích z padesátých let často nacházíme slova apoštola Pavla: „Z Boží milosti jsem tím, čím jsem – knězem Páně.“ A to stačilo. Svěcení bylo, v kombinaci s výchovou v semináři a studiem, solidní výbavou, která kněžskému životu dlouho dávala směr a nesla ho.

Proměna, která před delší dobou nastala, byla obrovská. Celoživotní vzdělávání je dnes v mnoha povoláních běžné. Nároky na role enormně vzrostly ve všech povoláních, která nepracují podle standardizovaných úkolů. To platí i pro kněze. Jsou duchovními a mají z podstaty svého úřadu vedoucí funkci, která vyžaduje odpovídající know-how. Šéfuji mateřským školám nebo jiným církevním zařízením, jsou odbornými teology, učiteli a doprovázejícími. Musejí se osvědčit jako liturgové, účetní, spirituálové a pokud možno i odborníci na stavebnictví. Nově se od nich také požadují kompetence v oblasti týmového rozvoje a moderace. A to pravděpodobně ještě není všechno. Důležité je proto ovládat službu a ne naopak. Svěcení a studium samotné z pohledu prozíravého muže církve nedostačují množství nároků. Povolání a svěcení, jednání „in persona Christi“ mají pro něho velkou hodnotu. Přeje si však současně také profesionální vzdělávání. Management konfliktu a komunikace, vedení a týmová spolupráce, management vlastní osoby a svého času a úvod do církevní správy – to jsou oblasti, jimž v průzkumu přikládal nejvyšší hodnotu. Také ekumena, psychologie a pedagogika, ekonomika a sociologie stojí na jeho seznamu vysoko, stejně jako duchovní doprovázení. V tomto zájmovém profilu se prozíravý muž církve nápadně odlišuje od ostatních typů kněží.

A jako profesionál oceňuje také laiky jako profesionály ve svém oboru. Stejně jako pokrokový vedoucí farnosti, i prozíravý muž církve se vyznačuje silným smyslem pro synodalitu. Ti kněží, kteří patří k profilu prozíravého muže církve, vykonávají svoji práci na profesionální úrovni. Nejsou to však rození workholici. V současném církevním klimatu, které v sobě jako základní nebezpečí nese přepracování, je takový postoj silnou stránkou. Kdo ví, kdy skončit s prací, kdo zná (svoje) hranice, ten do společného procesu přináší důležité poselství, že totiž profesionální obětavost je důležitá, nikoli však nejdůležitější. Prozíraví muži církve relativizují – sebe, svoji práci, službu. To je udržuje při zdraví a činí je to méně náchylnými k vyhoření. „Nechci se v církvi stát něčím víc, a už vůbec ne onemocnět“, řekl jeden prominentní rakouský člen kapituly apoštolskému nunciovi. To chrání prozíravé muže církve také od ohrožení závislostmi nebo depresí. Kdo umí relativizovat, nechává prostor pro eschatologickou podmínku, která je církvi vepsána a vsazena v biblické paměti, a kterou občas nebere tak úplně vážně. I to je služba, kterou prozíravý muž církvi nepozorovaně poskytuje.

Pozoruhodný počet kněží z této skupiny jsou buď vědci nebo mají vedoucí pozice. Do těchto funkcí mohou bez omezení vnést své silné stránky. Nápadné je, že prozíravý muž církve málo tíhne k farnosti. Všechny proměnné, které obsahují vztah k farnosti se u něho projevují velmi oslabeně. V nich má ze všech nejmenší hodnoty. Ukazuje se jasná tendence k odsouvání farnosti na vedlejší kolej kvůli církvi. Diachronní a synchronní jednota ho nezajímá. Charakterizuje činnost tento typ kněžského úřadu nebo je to naopak? Prozíravý muž církve je spíše duchovním nebo knězem než farářem. Data ho na některých místech ukazují jako od přirozenosti nezávislého člověka, „vlka samotáře“, kterého v protikladu k vedoucímu farnosti nezajímá propojování, síť. Může se angažovat a nemusí to také brát moc vážně. V Bavorsku se tyto vlastnosti shrnují pod často používaný termín „liberalitas Bavarica“. Nejbližším výkladem je asi „žít a nechat žít“, respektovat rozmanitost a nevzdat se přitom vlastní, akceptovat ducha doby, ale nepodlehnout mu v každém ohledu, přináležet k lidu a zemi v kritické loajalitě a nepovažovat se za pupek světa. Jde o toleranci a otevřenost vůči světu spojenou s nedogmatickým vědomím vlastních kořenů. Zůstává otázkou, zda jde jen o specifické vlastnosti bajuvarského kmene. Prozíravý muž církve je ve své správně chápané „liberálnosti“ spíše solitérem, který se nerad nechává zaškatulkovat. Při veškeré snaze po dalším vzdělávání v managementu, organizačním a osobním rozvoji odmítá například supervizi. Může se stát – a to je pro něho největším nebezpečím – liberálním farářem v negativním smyslu slova. Pak se „vlk samotář“ stává residentem se sobeckými rysy, který nechává pracovat a rozhodovat farní radu a stejně si dělá co chce on sám. Pak se stává tím, která má rozhodující slovo, ale nedá si říci: ani od lidí ve farnosti, o vedení diecéze nemluvě.

Jeho pozice v instituci je „místodržící“. Místodržící byli úředníci, kteří zastupovali vrchnost nebo vládu na nějakém území, drželi místo vládcům. Úkolem místodržícího je méně vizionářství a více administrace. Je při něm nezbytný realismus a odpovídající náhled na

situaci věcí. Jako rozumný muž byl popisován například místodržící Sergius Paulus ve 13. kapitole Skutků apoštolských. Místodržící je zodpovědný za to, aby „to“ dobře klapalo. A je taky residentem, jak už vyžaduje jeho úřad. S ním a u něho se člověk může nechat vidět. Za silnou stránku svého povolání považuje doprovázení lidí v jejich důležitých životních situacích, solidarizování s jejich radostí i zármutkem a sdílení života takového jaký je. Nic lidského mu není cizí a chce být a zůstat člověkem.

Pokrokové vedoucí farnosti

Funkčně-eklesiologické chápání kněžského úřadu

Všeobecné kněžství všech věřících nemělo v katolické církvi strašně dlouho žádnou reálnou váhu. Stavovské rozdělení na kněze a laiky je pohledávkou, kterou pokoncilní církev bude muset ještě chvíli nést, dokud tento znovuobjevený fundament nebude přijat jako nosný.

Ocenění všeobecného kněžství je jednou ze silných stránek pokrokového vedoucího farnosti. To je v době reklerikalizace důležitá pozice, protože se tím ponechává otevřený nárok na vnitrocírkevní vývoj, jež po Druhém vatikánském koncilu nebyl ještě všude přijat. To platí jak pro laiky, tak i pro nositele úřadů. Společné putování církve jako Božího lidu je někdy ještě cesta hrbolatá a neprošlapaná. Tendence znovu v církvi od sebe oddělit klérus a laiky je strukturální pokušení vyrůstající z historie. Pokrokové vedoucí farnosti podle výsledků studie drží pozice a připomínají nebezpečí tohoto trendu.

Slovem christefideles nazývá církevní právo z roku 1983 věřící bez rozdílu úřadu, svěcení nebo zplnomocnění všech členů církve. Kněží typu pokrokových vedoucího farnosti považují za svůj úkol podporovat povědomí o tom, že jsme všichni bez nadřazenosti a podřízenosti bratry a sestrami v příslušnosti ke Kristu. S fundamentální rovností všech členů církve jak je popsána v Lumen gentium 32 to myslí vážně aniž by v některém ohledu byli kryptoklerikální. Zvláště se na ně hodí Pavlovo slovo z 2 Kor 1,23: „Ne, že bychom chtěli panovat nad vaší vírou, nýbrž chceme pomáhat vaší radosti – ve víře přece stojíte!“ Tato důvěra v pevnou víru, která nemusí být vnášena mezi lidi formou nové evangelizace patří k základům jejich chápání kněžského úřadu. Duch Boží působí a obdarovává a tím tvoří nový život a hnutí.

Pokrokové vedoucí farnosti mají slabost pro charismatickou strukturu církve. Různost je žádána a k ní se směřuje. Hýčkat, pěstovat a zalévat tuto rozdílnost jako zahradník, nepřilíh přistříhovat a přitom pomoci rozvíjet rozdílná obdarování – tak chápe tento typ kněze svůj úřad. Svěcení k tomu není důležité. Jejich služba je službou, která se od ostatních úřadů a služeb ve farnosti odlišuje kvantitativně, nikoli však kvalitativně nebo podstatně.

Tato služba má u nich na základě závažnosti úkolu silnou diakonickou tendenci. V žebříčku úkolů pokrokového vedoucího farnosti zaujímá vysokou pozici. Podobně to platí pro doprovázející pastorační. Z takto akcentované každodennosti si berou tito kněží svoji spiritualitu. Diakonie a duchovní péče jsou pramenem jejich „duchovnosti“; s institucionálně danými formami sotva co podniknou.

Při kázáních tohoto typu kněží můžeme očekávat, že nebudou obtěžovat s depresivní a negativní kritikou světa. Ponurost, zkaženost a špatnost světa – proprium konzervativních nebo fundamentalistických církevních listů – není pro pokrokového kněze tématem. Pokrokové vedoucí farnosti vykazují bytostně pozitivní nastavení vůči rozmanitosti moderního světa a lidí, kteří se v něm pohybují.

I když to nesmíme a nemůžeme zevšeobecňovat, empirický výzkum dokládá, že pokrokové vedoucí farnosti patří k těm, kteří uvnitř církve praktikují pokrokovou poslušnost. Možná byl tento kreativní pojem dokonce jedním z těchto kněží vynalezen. Pravděpodobně měli ministrantky ještě než tomu Řím požehnal a zvyk dovoloval. Ani „laická kázání“ nejsou pro pokrokového kněze problémem. Pokud ve farnosti existují lidé, kteří toto charisma a pokud možno i vzdělání mají a mohou proto tuto službu

kvalifikovaně vykonávat, smějí tak činit. Otevřená liturgie s odvahou k experimentu a dalšímu vývoji patří k jejich silným stránkám. Děti v ní mají stejné aktivní místo s odpovídajícími možnostmi jejího utváření jako mládež nebo jednotlivé skupiny ve farnosti. Pravděpodobně se od pokrokového vedoucího ve farnosti můžeme učit, jak se slavnost křtu může posunout od okrajové záležitosti rodiny k slavnosti celé farnosti a jaké konflikty z toho vyrůstají.

Jsou kolegiálními nadřízenými, což by jim mohlo být vytýkáno jako slabost. Pokrokoví vedoucí farnosti nevedou rádi, protože je to posouvá do pozice, kterou si nepřejí. Chtějí být ve farnosti a nechtějí tu uplatňovat moc. Pokrokoví kněží upřednostňují skrze svoji zálibu v charismatické struktuře církve tzv. „korintské vztahy“ – sebevědomí členové farnosti, kteří znají svá charismata a jsou zvyklí více nebo méně vykonávat službu ve farnosti. Muži a ještě více ženy, kteří jsou na stopě svému povolání, kteří jasně říkají co chtějí a své zájmy artikuluji tak, že přitom mohou riskovat konflikt. Farnosti, jimž takový farář předsedá delší čas, mohou být při změně farářů tvrdým oříškem pro jiný typ příchozího kněze. Kdo s tím má potíže, měl by se preventivně snažit o supervizi nebo poradenství. Možná např. pro kněze-tradičního reprezentanta Krista platí, aby se spíše nesnažil přijít do farnosti bezprostředně po knězi IV. typu. To ovšem platí i naopak. Pokrokový vedoucí farnosti může ve farnosti, která měla důrazné vedení vyvolat rozčilující nedostatek vedení (alespoň ze zpočátku).

Dialog a dialogická církev jsou pro pokrokového kněze velmi důležité. To znamená, že v jeho farnosti resp. farnostech má velkou hodnotu synodalita. Ptá se farní rady a ta má co říci. A více: farní rada není čistě jen poradním grémiem, ale je jí vymezena tvůrčí moc a to nejen v otázkách změny trasy průvodu Božího těla. Právo veta nebude u tohoto pokrokového kněze nejspíše hrát žádnou roli, protože diskurz má přednost samostatného rozhodování. Pokrokoví kněží se zajímají o sítě – fenomén, který v posledních deseti letech získal na významu a svůj vrchol našel v internetu. A opět: sítě jsou konstitutivní na stejné úrovni. K jakékoli hierarchizaci mají daleko.

V organizaci připadá pokrokovému vedoucímu farnosti často pozice pohoršlivého překračovatele hranic. To je – podobně jako strážní úřad u tradičního kněze – nevděčný úkol. Překračovatelé hranic se nacházejí na okraji systému. Jsou zvědaví a smělí, s malou vazbou na centra moci. Pokrokoví kněží to mají těžké, pokud chtějí dělat vnitrocírkevní kariéru, a také to nechtějí. Jako překračovatelé hranic rádi experimentují a proto jsou pohoršující. Zkoušejí rozšířit hranice organizace jejich vědomým překračováním. To jim běžně přináší kritiku a sankce. Pro organizaci od přirozenosti nehybnou, jakou je církev, jsou však nezbytní, protože v sobě ukrývají reformní potenciál a hledají co se vně hranic nachází a skrývá dobrého a pravdivého, co by mohlo být darem pro církev (Lumen gentium 16). Největším nebezpečím pro pokrokového vedoucího farnosti je, že se ve farnosti může nivelizovat a tím dále neprofiluje svůj úkol vyplývající z úřadu. Bytí v opozici přirozeně není jediným úředním úkolem kněze. V tomto ohledu je spolehnutí i na proroky a prorokyně ve farnosti. Přesto však kněz musí křičet, pokud lidé ve farnosti začnou být stejně nepřátelští k cizincům jako velká část obyvatelstva v zemi. Musí protestovat, když se i u katolických mužů objeví násilí proti ženě a dětem.

Nebezpečí pro pokrokového kněze tkví v tom, že už nebude moci vystupovat z moci úřadu, pokud by byla např. ohrožena synchronní nebo diachronní jednota farnosti. Neboť ve farnosti vždy existují malé skupinky – buď napravo nebo nalevo – které by chtěly nahlížet na své názory „ex cathedra“ a s neomylností, kterou První vatikánský koncil přiznal papeži. Takové situace nebo i konflikty jiného druhu však vyžadují jasný a pevný postoj. Krátce řečeno: pokud se zeptáte pokrokového vedoucího farnosti, k čemu byl vysvěcen, bude těžce hledat odpověď.

Teologické vývojové linie

Město palem Jericho je známo – podle nevykořenitelné pověsti – jako nejstarší město na světě. Na okraji dnešního města, které přináleží k palestinskému autonomnímu území se nachází Tel-es-sultan. Je to pahorek, který v sobě od počátku ukrývá dějiny osídlování Jericha. Vertikální vykopávky, které tam provádějí archeologové zřetelně ukazují, že dějiny je možno chápat i jako sled různých vrstev. Dějinné vrstvy v Tel-es-sultan v Jerichu nám dávají nahlédnout do mírových dob pulzujících životem s mohutnou stavební činností a ukazují také ničení během válečné doby. Zjevují nám požáry, fáze, kdy město nebylo osídleno, stejně jako neustálé nové začátky a výstavbu. S trochou fantazie můžeme na základě vykopávek sledovat tisíciletí vzmachů a pádů tohoto místa.

„Vertikální vykopávky“ v církevních dějinách, poněkud modifikované co do metody a nástrojů, vynášejí na světlo mnoho poučného i u čtyř typů kněžského úřadu z našeho průzkumu. Neboť každý typ v sobě nese znaky té doby, ke které je možné ho na časové přímce přiřadit. Při hledání teologických sil, které je utvářely představíme textové stavební kameny z koncilů nebo synod.

Pastor bonus

Dějinné zkoumání začíná knězem – tradičním reprezentantem Krista. Zvláštní význam tu mají dva znaky: sebeurčení s ohledem na svátostnou dimenzi úřadu a s tím úzce spojený způsob života a spiritualita. U tradičních kněží se v chápání jejich úřadu objevují prvky, které vycházejí z Tridentského koncilu a jeho dokumentů. V procesu přijímání závěrů tohoto církevního shromáždění si jejich chápání kněžského úřadu vyvinulo natolik charakteristické a určující akcenty, že se coby obraz kněze udržely až do dnešní doby.

V době před Tridentinem, především v pozdním středověku, byla pozice kněží v mnoha ohledech velmi neutěšená. Eucharistie – jeden z ústředních kněžských úkolů – byla již dlouhou dobu vnímána především jako oběť, která se přináší za někoho. Mše mohly být objednávány a čtení mše bylo pro kleriky jedním z pramenů jejich příjmu. Až příliš mnoho kněží, kteří navíc většinou sotva vládli liturgickým (latinským) jazykem a i jinak byli jen velmi povrchně vzděláni, se snažilo získat alespoň malé drobky z nepříliš bohaté církevní kuchyně. Za šťastného se mohl považovat kněz, který měl nějaké beneficium nebo mohl pro sebe požadovat desátky.

Častěji se však stávalo, že většina kněží neměla žádné prebendy, které by sloužily jejich základnímu zajištění. Byli to „oltářníci“, kteří sloužili votivní mše nebo mše za donátory špitálů nebo oltářů v rozvíjejících se městech. Navíc bylo třeba číst mše za klid duší zemřelých. I když potřeba mší byla velká a byly rozšířeny i o mnoho svátostin, příjem z mešních stipendií sotva stačil k živobytí. Kdo patřil ke skupině vikářů nebo oltářníků, musel se o svoji obživu postarat jiným způsobem. Životní okolnosti charakterizovaly obraz kněžského úřadu. Část kléru zpustla a proletarizovala se. Klérus byl rozdělen na nepočetný „vysoký klérus“, který pocházel z urozených rodů a vedl elitářský život a na špatně vzdělaný nižší klérus, který žil v chudobě a většinou vykazoval jen velmi povrchní základní liturgické vzdělání. Nepřístojnosti s tím spojené, jako byla rozšířená závislost na alkoholu, hrubé mravy, konkubinát a nedostatečné nebo špatně položené důrazy ve vyučování ve víře, se snažil odstranit Tridentský koncil.

Vedle střetnutí s reformátory ohledně kněžského sebeurčení se koncil zabýval novou formou vzdělávání kněží a tím také přímo novým obrazem kněze. Z tohoto důvodu byl v roce 1563 vydán Seminární dekret. Klérus měl být od té doby pro službu vzděláván a připravován v seminářích. Ty se měly stát inkubátorem v pravém smyslu toho slova, aby podporovaly intelektuální růst a pravou zbožnost a poskytly určitou základní teologickou úroveň vzdělání. Tento dekret, který byl v jednotlivých zemích a biskupstvích zaváděn jen velmi obtížně, byl základem formujícího se jednotného obrazu kléru resp. kněží. To, co zpočátku bylo značně v rukou jezuitů později přijalo specifický spirituální charakter - původem z Francie, který byl rozhodujícím způsobem formován sulpiciány. V místních variantách se jednotný obraz kněze vycházející ze společné výchovy udržel až do

poloviny 20. století. Jeho vrchol můžeme umístit do 19. století, kdy už byly semináře – ať už bezprostředně tridentské nebo ne – ve všech biskupstvích obvyklou formou vzdělávání kněží. K formování určitého obrazu kněze přispěly svou troškou do mlýna i učebnice. Důležité bylo například široce rozšířené dílo Johanna Opstraeta s názvem *Pastor bonus*, které formovalo především svým přesným úvodem. V seminářích se prakticoval a cvičil přísný a pravidelný průběh dne, poslušnost a přísná disciplína. Měli tu být vychováni zbožní kněží odvrácení od světa, kteří se zabývají výlučně *cura animarum* a správou svátostí. Měli být vysokých mravů a snažit se o ideál dokonalosti. Takoví kněží měli reprezentovat církev, především ale Ježíše Krista. A měli také, alespoň nepřímo, znovu povznést stav kléru. Zcela v tom smyslu, jakým popsal ideál dobrého duchovního pastýře Johann Michael Sailer, pastorální teolog v Řezně v roce 1812 v jedné své přednášce z pastorální teologie: „Jelikož je smýšlení nebeského, žije zcela pro svoji farnost, to znamená, že hledá jak by všude šířil nebe, především však ve svém stádu; je každému tím, čím mu být může – nevědomím učitelem, ubohým těšitelem, utlačeným zachráncem, sirotkům otcem, vdovám zastáncem – všem povinován (I 31n).

Typ kněze – tradičního reprezentanta Krista ztělesňuje něco z tohoto ideálu zbožného duchovního pastýře, který se bez dalšího mezi svoje ovce nemísí, ale jako dobrý pastýř se o ně stará, modlí se za ně a pečuje o to, aby se mu žádná neztratila. Poukazuje na to velký význam, který např. svátost smíření získává podle studie Priester 2000[®] u této skupiny kněží ve srovnání s ostatními typy. To samé platí k vysokému hodnocení výpovědi, že silnou stránkou kněžského úřadu má být vedení lidí k Bohu.

Martin Luther upřel mezi jiným v roce 1520 ve svém spise „Babylónské zajetí“ kněžskému svěcení svátostný charakter a jedním dechem jej spolu se svátostinami označil za církevní zvyk. Kněžství je pro něho především funkční; kněžství služby, které v sobě nenese charakter *indelebilis*. Všeobecné kněžství zdůrazňuje v obrazu církve oproti svátostnému kněžství jako základní. Martin Luther vytáhl do boje i proti obvyklému chápání obětního charakteru mše, protože podle něho nezachovává ono „jeden za všechny“, vydanost Krista, jak je to formulováno v Listu Židům. Mše podle něho není obětí za hříchy, kterou přináší kněz za všechny na usmíření. Obrací se navíc proti věčnému hledisku, že slavení mše slouží reálnému zpřítomnění Krista. Eucharistie je pro něho svátostí ve smyslu daru, který nám Bůh nabízí. Má charakter události.

Tridentský koncil v jasném vymezení k výpovědím reformátorů zdůraznil, že novozákonní kněžství je svátostné, protože bylo ustanoveno Kristem. „Ten, kdo říká, že svěcení nebo svatá ordinace není pravou a ve vlastním smyslu Kristem ustanovenou svátostí, nebo že je lidským vynálezem, jak bylo vymyšleno muži církevních věcí neznalými, nechť je vyobcován.“ (Denzinger-Hünemann č. 1773).

Podobné platí pro charakter *indelebilis* (kap. 3 „O svátostném charakteru svěcení“, Denzinger-Hünemann č. 1767) stejně jako pro obětní charakter mše: „Ten, kdo říká, že mešní oběť je toliko chválou a díkůvzdáním nebo pouhou připomínkou oběti dokonané na kříži, avšak ne obětí za hříchy; nebo že má sloužit toliko tomu, kdo ji přijímá a nesmí se přinášet za živé a mrtvé, za hříchy, tresty, dostiucínění a další potřeby, ať je vyobcován.“ (Denzinger-Hünemann č. 1753).

Oběť a kněžství byly na Tridentském koncilu úzce propojeny. „Oběť a kněžství jsou podle řádu Božího tak spojeny, že obojí existuje v jednom svazku.“ (Denzinger-Hünemann č. 1764). Tím byly otevřeny dveře sacerdotalizaci. Kněz byl v první řadě chápán jako „obětní kněz“. Reprezentuje Krista, když říká slova proměnění. Je „alter ego Krista“, vybraný z lidí a vzatý ze světa ke svaté službě.

U kněze – tradičního reprezentanta Krista najdeme mnohé z toho, co pro svátostnou stránku kněžského obrazu vyprofiloval Tridentský koncil na základě sporu s reformátory. Ustanovení kněžského úřadu Kristem, svěcení a reprezentování Krista zaujímají u této skupiny kněží vysokou hodnotu.

Pontifex

Něco z toho se nachází i u proroka – prozíravého muže církve, ovšem ve vyvinutější formě. Základním je pro tento typ kněze chápání církve podle Druhého vatikánského koncilu: Druhý vatikánský koncil nechtěl zapříčinit v katolické tradici vlastních dějin žádný zlom, nýbrž skrze obnovu proniknout hlouběji do evangelia a spolu s tím i do základního chápání církve. Přesto však teze koncilních otců přinesly přelom v obrazu církve, který měl také dopad na obraz kněze.

V dokumentech Druhého vatikánského koncilu se v souvislosti s kněžími na mnoha místech mluví o „presbyterech“. Tak se uskutečnila důležitá výměna stran, která se však bohužel v německém překladu neprojevila. Novozákonní pojem „presbyter“ nahrazuje pojem „sacerdos“ – starozákonní kultický kněz. V Novém zákoně přísluší označení sacerdos pouze Kristu, aby byla vyzdvížena výlučnost jeho kněžství. Všichni ostatní představení byli buď učitelé, episkopoi, představení, starší (presbyteroi) nebo pověření řízením (kybernetikoi) (srv. 1. Kor 12,28). Teprve na konci 2. století najdeme u Tertulliana označení „sacerdos“ pro presbytery a biskupy (episkopoi). Chápání kněžství v kultickém smyslu se tedy od té doby nezadržitelně vyvíjí až ke kultickému a obětnímu knězi tridentské formy. Tridentský koncil a všechny dokumenty až do Druhého vatikánského koncilu zásadně pro kněze používají latinský substantiv „sacerdos“ ale také stavovský titul „klerik“. Koncilové vztažení do biblické tradice je proto více než změnou v pojmenování. Značí nové sebeurčení a tím program, který má vliv i na úkoly.

Dekret o službě a životě kněží Presbyterorum ordinis dává kněžské úřední funkci jiné těžiště. Tento dekret má souvislost s dokumenty Lumen gentium, dogmatickou konstitucí o církvi a Sacrosanctum concilium, konstitucí o posvátné liturgii. V Lumen gentium je na prvním místě zdůrazněno všeobecné kněžství všech věřících. Tím bylo v pokoji přejato a přijato to, co před pěti sty lety reformátoři dobře rozpoznali, a co bylo koncilními otci té doby z mnoha důvodů odmítnuto. Na základě všeobecného kněžství, které je všem uděleno křtem, následuje rozdělení do různých úřadů, stejně jako signifikantní označení služebního charakteru svěcení.

Liturgická konstituce opět spojuje jednostranný obětní aspekt tridentského chápání mše s aspektem hostiny. Eucharistie je obětní dění ve formě rituální hostiny. A Eucharistie zakládá společenství – s trojjediným Bohem a s tělem Kristovým, tj. zakládá církve. Liturgem je Kristus, pozemským viditelným „liturgem“ církev, společenství věřících jako celek, kněží a laici. To je výrazná změna oproti chápání Tridentina, určující tomu, kdo liturgii předsedá změněnou roli. Je jen správné, že těžiště presbyteriálních úkolů bylo popsáno i z jiného hlediska. Kněžský úřad byl osvobozen od přehnaného sakramentálního důrazu a postaven na širší základnu. Na prvním místě „seznamu úkolů“ pro vysvěcené osoby nyní stojí zvěstování. Můžeme ho chápat jako jedno ze dvou ohnisek elipsy – v úzkém vztahu ke svátostnému jednání. „Boží lid se shromažďuje nejprve slovem Boha živého, které se plným právem očekává z úst kněží. Poněvadž nikdo nemůže být spasen, dokud by dříve neuvěřil, kněží jakožto spolupracovníci biskupů mají především povinnost hlásat všem Boží evangelium, aby plněním příkazu Páně „Jděte do celého světa a hlásejte evangelium všemu tvorstvu“ (Mk 16,15) ustavovali a rozmnožovali Boží lid.“ (Presbyterorum ordinis 4).

Na druhém typu kněze studie Priester 2000[®], proroku – muži Božím, je zjevné, jak si obraz církve z Druhého vatikánského koncilu a kněžské chápání úřadu navzájem odpovídají. Kněží, kteří se podle vlastní reflexe řadí do skupiny proroka – muže Božího, vnímají dějinný vývoj kněžského úřadu. Bezprostřední ustanovení Kristem pro ně nehraje závažnou roli. Chápu se jako úřední reprezentanti Krista stejně jako farnosti. Citelně silnější nasměrování do farnosti a příslušnost k ní, které se u muže Božího ukazuje, dýchá bezpochyby duchem Druhého vaticana. Proroci – muži Boží se pohybují takřka ve stopě dějin kněžského úřadu. Chápu svůj úřad na jedné straně jako reprezentování Krista, na druhé straně se však cítí být zodpovědní za jednotu farnosti. Všeobecné kněžství má pro ně – zjevně díky vysokému pastoračnímu ocenění laiků – důležitou

pozici. Při zásadním zvážení kněžské činnosti u nich zvěstování stojí – po nedělní mši s farností – na druhé příčce.

Pastorační profesionál

„Byly doby, kdy rytíř byl rytířem, sedlák sedlákem a farář farářem. A i když to byl neschopný nebo dokonce špatný farář, byl přesto nesporně a sám před sebou farářem. Od té doby se časy zásadně změnily.“ Tak otevírá Hermann Stenger po vzoru citátu Petera L. Bergera téma identity pastoračních povolání. Časy se změnily.

V každé společnosti bylo dobré vzdělání zárukou zajištěného produktivního života. V normálním případě stačilo pro další výkon povolání to, co člověk vzděláním získal jako solidní základ profesního vědění a umu. Ten, kdo měl cit pro život, do toho mohl integrovat zkušenosti nabyté v průběhu života. Ten, kdo nasbíral mnoho zkušeností, byl ctěn jako rádce nebo učitel. To znamená, že starší lidé byli i v kontextu profese ceněni a nepatřili do starého železa. Časy se změnily – především díky razantnímu hospodářskému rozvoji.

V šedesátých letech se tehdejší společnost vezla na vlně velkého hospodářského růstu a blahobytu. Vypukl německý hospodářský zázrak. V západním světě byla víra v technický pokrok silným hnacím faktorem. S tím se spojoval nezlomný optimismus, že problémy hladu a bídy mohou být odstraněny technickým rozvojem. Tuto euforii můžeme sledovat i v koncilním dokumentu *Gaudium et spes*. Zdroje se zdály neomezené. Poškození a zničení prostředí industrializací a ekonomizací bylo pro většinu lidí za hranicí představ. Tato industriální společnost se navíc vyvíjela směrem k pracovně dělené společnosti služeb, která se stále více diferencovala. Heslem byla a je „specializace“. Dokončil se tím rozpad tradičně uzavřených vrstev agrární společnosti. Kdo se nespecializoval, většinou neobstál v konkurenci. Tím nastal i hospodářský tlak na specializaci. Kdo se specializoval, musel se běžně dále kvalifikovat a vzdělávat, absolvovat kurzy.

Téma profesionalizace se stejným způsobem dotklo i církvi. V církevní oblasti se objevilo na konci šedesátých let a v první řadě se dotklo kněží. Části kněží bylo přijato, u jiných vzbudilo odpor a strach.

Mnoho mladých kaplanů se na teologických studiích setkalo s tématem společenských věd nebo se o něj zajímali. Zabývali se proto dalším studiem zejména psychologie, pedagogiky, sociální pedagogiky a sociologie. Alespoň základní znalosti z psychologie a pedagogiky bylo možno si nastudovat samostatně za pomoci literatury dostupné na trhu. Jiná část kněží naproti tomu byla revolucí Druhého vatikánského koncilu ve své roli velmi nejistěna a stáhla se nebo nabrala konfrontační kurz. V listu kardinála Julia Döpfnera kněžím z roku 1968, který psal kněžím diecéze Mnichov-Freising toto napětí zaznívá. „Nemohu se tajit s tím, že už dávno mezi kněžími nepanuje taková shoda a soudržnost, která byla dříve naší velkou posilou. Ve všech diecézích je stejná situace: názor stojí proti názoru. Rozdíly, neřku-li rozpory mezi generacemi v názoru a postoji se vyostřily. Důsledkem je vzájemná nedůvěra, stranictví, izolace, osamocení a rezignace. Nemluvě o tom, že mnozí z nás tímto stavem trpí, často už nic nevyzařujeme.“ Mnozí se obávali, že na základě debaty o profesionalizaci se kněžské povolání stane jen jedním z mnoha povolání. Profesionalizace se stavěla na roveň desakralizaci. Pak by člověk mohl být knězem jen na čas nebo to mít jako vedlejší povolání. Nyní znovu oprášený projekt dělnických kněží ve Francii byl v tomto ohledu pro mnohé buď dobrým nebo odstrašujícím příkladem.

Pod tématem profesionalizace se zpočátku skrývaly otázky kompetence metod. Tedy schopnost rozpoznat problémy, najít přiměřená řešení a ty uvést v praxi. Dříve kněžím stačil alespoň trochu rozumný styl jednání s lidmi resp. obyčejný člen farnosti nemohl proti autoritativnímu hromotlukovi ani hlas pozvednout. Nyní bylo třeba na základě nové generace dobrovolníků a pomalu rostoucímu zástupu zaměstnanců disponovat také sociální kompetencí v oblasti řešení konfliktu, komunikace a spolupráce. Teologické,

liturgické a spirituální základní vědění již nestačilo na to, aby mohl kněz dostát rostoucím pastoračním nárokům. Jistě i proto vytvořila v roce 1969 Freisinská biskupská konference možnost institucionalizovaného dalšího vzdělávání ve Freisingu.

To, že kněžským svěcením člověk naráz neobdrží navíc osobní schopnosti, a jen ono nestačí pro kvalitativně dobrou pastorační práci, věděli i konzervativci. Téma profesionalizace najdeme i v úředním slohu v dekretu *Presbyterorum ordinis*: „Biskupové ať dále uváží jednotlivě nebo společně, jak nejlépe zařídit, aby se všichni kněží mohli v určených časových termínech, zejména několik let po vysvěcení, účastnit kursu, který by jim poskytl příležitost jednak doplnit si znalosti pastoračních metod a teologické vědy, jednak posílit svůj duchovní život a vyměnit si se spolubratry pastorační zkušenosti.“ (*Presbyterorum ordinis* 19). Podobně se v roce 1975 vyjadřuje Všeobecný synod biskupství Spolkové republiky Německo v dokumentu *Služby a úřady*: „Všichni, kdo profesně působí ve službách farnosti - kněží, stálí jáhni a laici - jsou povinni se v pravidelných odstupech vzdělávat na diecézních nebo nad-diecézních vzdělávacích akcích“ (Nařízení č. 9). I to dokládá tendenci vzrůstajícího nároku na osobní kompetence duchovních.

Zatímco v roce 1980 v průzkumu nazvaném *Náboženství v životě Rakouska* odpověděla polovina respondentů, že by jim jako kněz vyhovovala jakákoli osoba, kdyby měla odpovídající schopnosti a ochotu k práci, v roce 2000[©] stoupl tento podíl na dvě třetiny při stejné otázce. Tehdejší univerzitní profesor Christoph Schönborn dal v roce 1985 během studijního setkání Rakouské biskupské konference k uvážení, že se po kněžích vyžaduje příliš mnoho komunikačních kompetencí na úkor svátostné stránky. Řekl: „Jsme dnes opět, jak já to vidím, v určité donatistické krizi: u kněží více platí osobnostní kvalita než svátostná kvalifikace, subjektivní schopnosti více než svátostné uschopnění.“ Profesionalizace tedy potřebuje pozorné srdce, aby kněz neupadl do profanizace. To je bytostně spirituální úkol. Kněžský typ prozíravého muže církve, který téma profesionalizace nejsilněji přijímá, však v tomto ohledu není příliš ohrožen – dobré plánování, vedení spolupracovníků, organizace a kancelářský management by měly především vytvářet prostor pro pastorační činnost. Na prozíravém muži církve je zjevné, jak se osobní povolání stává profesním. V něm se nejsilněji upevňuje rostoucí profesionalizace. Přijímá to, co je pastoračně nezbytné. Na prvním místě jeho seznamu potřeb dalšího vzdělávání je vedle současného chápání víry a duchovního doprovázení také vedení a týmová práce, management času i osobní management.

Bratr

„Když bylo kněžství Kristovo provždy a zásadně svěřeno církvi jako takové, Božímu lidu jako celku (jak jedni zdůrazňují), pak kněz nestojí vůči věřícím, je skrze svůj úřad méně vyzdvižen, je jedním z nich, bratr mezi bratry; stojí uprostřed farnosti. To se dosud tak zdůrazňovalo, že rozdíl mezi kněžími a ne-kněžími téměř zmizel. Že takový náhled na kněžství musí kněze znejišťovat je nasnadě. K podpoře tohoto názoru se často uvádí, že v minulosti bylo svěcení chápáno především staticky a připisovala se mu síla, která kněze mění a vybavuje ho zvláštními silami – to zakládalo klerikalismus. Tím, že se však toto zdůvodnění ukázalo být sporným, pozbylo platnosti i zvláštní postavení kněží.“

Julius kardinál Döpfner popisuje v tomto listu z roku 1968 kněžím své arcidiecéze se zarážející jasností části čtvrtého typu kněží ze studie *Priester 2000[©]*. Je to pokrokový vedoucí farnosti. Tento typ kněze je historicky nejmladší, obsahuje v sobě nejvíce z moderní doby a nejméně z církevních dějin. Existuje teprve od dob Druhého vatikánského koncilu. Vše klerikální je tomuto typu cizí. Zná to nanejvýš v módu negace. Svoje kořeny má pokrokový kněz na jedné straně ve znovuoživení všeobecného kněžství, druhým pramenem jeho chápání kněžského úřadu je s tím spojená znalost charismatických struktur církve. Na ty rovněž zaměřil Druhý vatikánský koncil pohled a ty úzce souvisejí s nově získanou pozicí všeobecného kněžství.

Rozhodujícím koncilovým dokumentem je v této oblasti dogmatická konstituce o církvi *Lumen gentium*. Ústřední je přitom tato výpověď: „Ačkoli někteří jsou z Kristovy vůle

ustanovení pro jiné jako učitelé, rozdělovatelé tajemství a pastýři, přece je mezi všemi opravdová rovnost v důstojnosti a v činnosti společné všem věřícím při budování Kristova těla.“ (Lumen gentium 32,3). Tato výpověď značí změnu ve vlastním chápání církve. Prokazuje se jako působící a vytváří – tam, kde je brána vážně – novou kvalitu koinonia. Všichni, kdo náležejí k církvi jsou si jako pokřtění navzájem bratry a sestrami. Už není nikdo veledůstojný a jiný bez důstojnosti. Všichni jsou v příslušnosti k církvi skrze „znovuzrození v Ježíši Kristu“ vybaveni stejnou důstojností a povoláním.

Na to navazuje chápání úřadu pokrokového kněze – vedoucího farnosti. Svěcení má pro většinu kněží z této skupiny nízkou hodnotu, ustanovení úřadu Kristem pak vůbec žádnou. Ten, kdo k tomuto typu kněží patří si nenárokují tradiční činnosti vyplývající z kněžského úřadu jenom pro sebe. Křest, asistence při uzavírání sňatku, ale i pomazání nemocných mohou podle těchto kněží hodnověrně provádět kněží stejně jako laici. Co se týče kázání, myslí si to samé dokonce dvě třetiny pokrokových kněží. Třetina je toho názoru, že laici mohou vyučovat náboženství hodnověrněji než kněží.

Církev, která se definuje výlučně z úřadu, což byl případ minulých staletí, absorbuje do úřadu charismata. Úřad může zaujmout svoje původní místo ve struktuře rozmanitosti darů všech věřících teprve tehdy, když církev obsahuje více ze svého sebeurčení než nositelé úřadu. Týž Duch ... své dary „přiděluje každému zvlášť, jak chce“ (1 Kor 12,11). Rozdává mezi věřící každého stavu také zvláštní milosti, kterými je činí schopnými a pohotovými přijímat různé práce užitečné pro obnovu a další rozvoj církve, a to podle slov: „Ty projevy Ducha jsou však dány každému k tomu, aby mohl být užitečný“ (1 Kor 12,7) (Lumen gentium 12,2). Pro chápání úřadu ze strany pokrokového kněze – vedoucího farnosti má znovuobjevení všech udělených charismat stejně důležitou roli jako důraz na stejnou společnou důstojnost. Je pro něho důležitá bratrská spolupráce v konkrétní službě. Pokrokové kněží jsou na základě svého základního chápání úřadu zaměřeni synodálně, přiznávají farní radě i v pastoračních záležitostech vážnost a nerozhodují čistě sami.

Dokument Služby a úřady vzešlý ze všeobecné synody Biskupství Spolkové republiky Německo v roce 1975 spočívá na myšlenkách o teologii farnosti, které najdeme v 26. odstavci Lumen gentium. Farnosti byly účastníky synody popsány jako duchovní domácí prostor těch, kteří jsou povoláni k velebení Boha a službě lidem. Konstitutivní je přitom biblický obraz těla Kristova. Úřední služba vedení se pak již neakcentuje ve vrcholu svátostně-misijním, ale také eklesiálně-apoštolském. Úkolem úřadu je proto podle synody „připravovat a uschopňovat farnost a její členy k vlastní službě, farnosti zakládat a vést, přivádět do nich nové členy a pečovat o jejich jednotu v Kristu (srv. Ef 4,12)“.

Tím je pro obraz kněžského úřadu položen další důležitý stavební kámen: „Farář“ činný ve farnosti je vnímán specificky jako její vůdce. Rozvoj farnosti se stal v době synody a ještě více od poloviny sedmdesátých let ústřední výzvou. Od urychleného přechodu od lidové církve pečující k místní (farní) církvi utvářející a vyvíjející se, se očekával silný impuls pro nové sebevědomí členů církve. Důležitým hlediskem přitom bylo nezastupitelné povolání všech do církve. Žádaný výsledek: rozhodnější angažování pro službu a lidi v duchu evangelia. Výpověď, která se k tomu vztahuje patří nejcitovanějším větám synody: „Z farnosti, která se nechává obstarávat se musí stát farnost, která utváří svůj život ve společné službě všech s nepřenositelnou vlastní zodpovědností.“

„Farnost“ a „vůdce farnosti“ se profilovali v posledních třiceti letech jako klíčové pojmy, které vyžadují dobrou vyváženost a vhodné spolubytí. Výsledkem pokoncilního managementu úřadu a charismat je „Uspořádání pastoračních služeb“ z roku 1977. Nově vzniklé obrazy povolání mají stát ve vzájemném vztahu a být vůči sobě vymezené, to znamená fungovat v uspořádaných drahách. Tato výzva dosud nebyla uspokojivým způsobem zvládnuta. Nejvíce je to vidět na nevyjasněném profilu pastoračních asistentů a to tehdy, když neposkytují kategoriální služby, ale pracují ve farnosti. Pokrokový kněz – vedoucí farnosti se nejvíce ze všech čtyř typů pohybuje v proudu tohoto neurčitého uspořádání. Omezení lze na něho těžko vztáhnout, úřední protiklad nepatří k jeho bratrskému vidění úřadu.

Kněží v modernizačním stresu

Kněz - prototyp v jednotném čísle existuje jenom v knihách, které stojí na policích. V knihách života naproti tomu existuje pestré množství kněží: tradiční reprezentanti Krista, proroci – muži Boží, prozíraví muži církve, pokrokoví vůdci farnosti. Nehledě na ty, kteří se pohybují mezi vymezenými typy.

Je to tak, ačkoli se učitelský úřad církve pokouší obraz kněze představit jako něco oficiálního. I mezi deskami stostránkových kněžských knih se dá najít jeden obraz kněze a ten propagovat jako jediný akceptovatelný. Realita je však jemnější, živější, rozmanitější, nepředvídatelnější.

Poukaz na prudký vývoj teologie kněžského úřadu - alespoň v posledním desetiletí - objasňuje jen neuspokojivě, proč jednotlivci vykazují určité teologické akcenty kněžského úřadu. Proč se například v přehledné diecézi St. Gallen, Záhřeb nebo St. Pölten vyskytuje (u téhož profesora dogmatiky) tradiční kněz a současně pokrokový kněz – jmenujeme-li jen protipóly. Proč jeden kněz chápe svůj kněžský úřad spíše tridentinsky, jiný však vatikánsky, další profesionalizovaně a ještě jiný bratrsky? Očividně vykazuje každý kněz skrze svoji teologickou preferenci zálibu v určité době: v minulosti (Tridentinum, Vaticanum – které už je vlastně také historií) nebo v dnešní či dokonce budoucí době.

Právě tímto rozdílným zakotvením kněží v různých dobách jsme se ve výzkumu pozorně zabývali. Přitom se ukázalo, že tím, co čtyři typy kněží nejvíce od sebe odlišuje (vedle jejich teologických zálib) je jejich postoj k modernímu světu. To není osudové jen pro jejich „teologické sebeurčení“, ale i pro to, co jako kněží dělají resp. chtějí dělat.

Kněží - a nejen oni - vnímají mezi moderním světem a starou církví většinou velké napětí. To je vede k tomu, aby zaujali pozici:

- Jedni zaujímají pozici „staré církve“. Ve studii to poznáme na tom, že hodnotí moderní svět spíše jako svět bez víry. To jedny vede k pesimismu, jiné však k misijnímu optimismu.
- Jiní z mnoha dotazovaných kněží však - tváří v tvář tomuto napětí - nezaujímají pozici staré církve, ale moderního světa. Lehce rozpoznatelní jsou podle toho, že kritizují starou církev z úhlu pohledu moderního světa.

Koncil

S tímto napětím mezi „starou církví“ a „moderním světem“ se potýkal právě Druhý vatikánský koncil. Izolovaná církev se chtěla kriticko-loajálně vyrovnat s moderním světem, aby do moderní světové polévky mohla být opět přidána sůl evangelia. Kněží, kteří nyní nahlízejí vývoj z pozice moderního světa jsou s vývojovými perspektivami koncilu spokojeni. Tváří v tvář konkrétnímu vývoji jsou však „zklamány koncilními reformátory“.

Ti, kdo dnes hodnotí koncil z pozice staré církve, jsou ve většině spokojeni především s dvacetiletým pokoncilním vývojem brzdícím reformy. Podíl těch, kdo mezi kněžstvem zavrhuje perspektivy i vývoj koncilu je velmi malý.

Co dělat

Podle pozice, kterou zaujali se kněží výrazně liší. Zatímco jedni (z pohledu staré církve) hodnotí moderní svět jako chudý na víru a požadují ofenzivní evangelizaci, druzí podporují (z pozice moderního světa) rychlou modernizaci staré církve. Zrovna to však těm druhým připadá jako nezřízené zesvětštění církve, které pokřesťanštění moderního světa nic nepřinese. Zatímco tedy jedni chtějí přinášet svět Boží, chtějí ti druzí implantovat do církve moderní struktury. A všichni tak činí ve jménu evangelia, kterému slouží.

Ale platí i toto: zatímco kritikům světa připadá, že svoboda ve společnosti a církvi již zašla příliš daleko, kritikové církve požadují více prostoru a respekt vůči moderním kvalitám v církvi – svobodě, spolurozhodování, svobodné volbě životního stavu, silnějšímu podílu žen v rozhodovacích procesech, respektu vůči životnímu stylu homosexuálů.

Čtyři námi vystopované hlavní typy kněží je také možno přiložit k modernizační stupnici. Zatímco kněží – tradiční reprezentanti Krista jsou proti-moderní, pokrokoví vůdci farnosti jsou zase vysoce moderní. Proroci – muži Boží se blíží středu stupnice ze strany tradičních kněží, prozíraví muži církve se tam přibližují z druhé strany, od pokrokových kněží.

Kněží tak nemají jen každý svoje chápání úřadu, ale také chápání moderního života šité sobě na míru. Tradiční reprezentanti Krista se od světa odvracejí; proroci – muži Boží se ke světu přiklání. Prozíraví muži církve se světem vycházejí dobře; pokrokoví kněží jsou se světem bratři. Rozmanitost kněží, jak jsme ji poznali, je také důsledkem biografické analýzy moderní kultury života. Kněží se nacházejí v modernizačním stresu.

Náboženská elita – obraz církve

To, co je zjevné na náboženské elitě katolické církve, odráží osud církve jako celku. Je tu vidět, jakým různým způsobem se církev s modernizačním stresem vyrovnává. Uprostřed modernity s jejími výzvami totiž i křesťané zaujímají velmi rozdílné pozice. Jsou tu na jedné straně mučedníci modernity – ti, kdož vhod i nevhod zaujímají a brání tradiční pozice církve. Vedle nich jsou „míroví křesťané“ (příbuzní komunistických mírových kněží), kteří nevynechají žádnou příležitost k smířování evangelia s moderním světem, i když přitom musejí přijmout velmi sporné kompromisy s duchem doby (jako například firemní etika). Jiní čistě oddělují všední život od evangelia a zatlačují křesťanský život do rodinného soukromého světa nebo neviditelného světa vnitřního. To je činí stejně fragmentárními křesťany jako kněze, kteří oddělují osobní povolání od profesního. Jsou však mezi členy církve i takoví, kteří se v stálém okruhu snaží ve svém prostředí a po svém způsobu flexibilně a trvale pronikat prudce se rozvíjející moderní kulturu kvasem evangelia.

Rozdělení

To, zda se někdo od „nepřátelského“ moderního světa odvrací nebo ho s riskantní otevřeností vpouští k sobě, má velký dopad. Neboť z tohoto základního nastavení se ustavují důrazy kněžského působení a utváření života. Tradiční chtějí přinést Boha světu. Zvěstování a svátosti jsou pro ně nejdůležitější. Misijní evangelizace je jejich programem. Proroci naproti tomu sázejí na doprovázení a vidí silné stránky služby v diakonii. Jedni si v dalším vzdělávání přejí mít více dogmatiky, druzí více kurzů vedení. Mezi tím stojí stavitelé mostů, kteří si dělají velké starosti s dobově přiměřeným hlásáním víry.

Stupeň modernity však nemá vliv jen na důrazy kněžské činnosti. Modernizační stupeň kněze má masivní dopad také na spolupráci kněze s laiky a mezi nimi také se ženami. Tradiční jsou pevně přesvědčeni, že na většinu důležitých úkolů v církvi je třeba kněží. Moderní naproti tomu upadají do argumentační nouze mají-li vysvětlit, co brání tomu, aby všechny úkoly byly vykonávány laiky.

Modernizační stupeň má dopady i na spiritualitu kněží a utváření života bez partnerky. Oběma tématům bude později věnována samostatná kapitola.

Sekundární obranný klerikalismus

Kněží byli po dlouhý čas ohrožováni klerikalismem, k čemuž svým dílem přispěla i teologie. Toto čteme v Církevním lexikonu z roku 1854: „Důstojnost kleriků stojí ve vztahu k úřední moci, která na ně byla přenesena. Dogmaticky je kněžská důstojnost myslitelně nejvyšší, jedinečná a zázračná. Kněží musejí při abstraktním vnímání své důstojnosti nutně na ni být pyšní.“

Rozklad starého klerikalismu

Druhý vatikánský koncil se tomuto klerikalismu zásadně postavil. Vyzdvihl totiž znovu služební charakter každého církevního úřadu. Ten, kdo chce být v církvi nahoře, přesněji – kdo nahoře být musí – ten by měl být jako číšník v hostinci. Nebo po rakousku: Kdo chce být na vrchu, musí být jako vrchní. Kariéra směrem dolů, kariéra zřeknutí se sebe, se stala pro nositele úřadu vodítkem. Úřad a umývání nohou byly spojeny. Vedení se dnes považuje za službu životu církevního společenství.

Církevní obec je však živá do té míry, do jaké jsou ti, kdo jsou Bohem přidáváni (srv. Sk 2,47) ochotni spolunést (církevní) obec. Proto se církev po koncilu snažila podporovat u svých členů vědomí o tom, že na základě povolání Božího církev spoluutvářejí a spoluvlastní. Spolupráce a společné plánování ale patří k sobě. To, co se při společném přemýšlení nalezne, je projektem všech plánujících. Ti se pak budou více snažit o to, aby to, co naplánovali, také bylo uvedeno v život.

Za tímto rozšířením působnosti laiků však nestojí jen organizační moudrost. I teologické argumenty vyžadují a podporují podíl co možná nejvíce členů církve na jejím životě ve farnostech a společenstvích. Neboť když Bůh někoho přidá k církvi, pak tuto osobu nejen volá, ale dává jí i potřebné dary k prospěchu života církve – charismata. Každý je povolán. A každý je obdarován. A právě tento „poklad církve“ chce koncil vyzdvihnout. To se i z velké části podařilo. Církev má dnes v našich zemích tolik lidí, kteří s ní jdou a spolupracují, jako ještě nikdy v pastorační historii. Církev, která tento „lidský poklad“ nezvedne, bude chudá. Církev nežije z kamení, ale z nohou a rukou. A mnoho kněží pracuje na podpoře této církve lidu Božího, která vystřídala starou podobu kněžské církve. Přesně vědí, že je k tomu třeba různých porad s těmi, kteří přikládají ruku k dílu. K tomu je třeba se sejít. Řecké slovo pro to je „syn-odos“. Podpora synodality tedy byla důležitým cílem církevního vývoje. Dlouholetý předseda Rady evropských biskupských konferencí kardinál Miloslav Vlk správně řekl, že biskupský úřad se dá vykonávat pouze osobně, kolegiálně a synodálně, aby mohl působit. Totéž platí i pro úřad kněžský.

Avšak nejen tyto koncilem přehozené teologické výhybky formovaly kněží po koncilu. V tomto směru působí i kulturní síly. Demokratizace všech oblastí života je důležitou záležitostí moderní kultury. To se bezprostředně váže k tomu, že každý jednotlivý člověk je brán vážně. To, co se týká jednotlivce, může být jednotlivcem i utvářeno. Takové hodnocení jednotlivé osoby a její jedinečného životního příběhu proniká i do církve. Mnozí pak požadují demokratizaci církve a mají tím na mysli, že žádné rozhodnutí nemá být učiněno bez toho, aby se na rozhodovacím procesu podíleli ti, jichž se týká.

Teologický cíl synodalizace se tu potkává s kulturním požadavkem demokratizace. Přitom je synodalizace ještě radikálnější než demokratizace, protože synodalizace má za cíl jednomyslnost. Demokracie nutně žije z často sporného rozhodnutí většiny. Jednomyslnost znamená hledat řešení, při nichž nikdo neprohráje.

Studie o kněžích ukazuje, že o všech těchto otázkách církevní synodalizace smýšlejí jednotlivé typy kněží velmi rozdílně.

Většina kněží by přitakala následující výpovědi: „Považuji farní radu za nezbytnou.“ – „S dobrovolníky spolupracuji bez problémů.“ – Kněžská služba po obsahové stránce (ne)ztratila tím, že laici pracují v církvi.“

Na rétorické úrovni jsou všichni dotazovaní kněží velmi synodálně laděni. Tato synodální rétorika se však často málo pojí se synodálním smýšlením. To se ve studii odráží v následující pozici: „*Poslední zodpovědnost za vedení farnosti musí mít vždy kněz.*“ – „*Farář musí mít ve farní radě vždy právo veta.*“ – „*Farní radu by měl vždy vést kněz.*“ – „*Mnoho laiků dnes v katolické církvi diskutuje o otázkách, o nichž na základě svého povolání mohou diskutovat pouze kněží.*“

Kněží – tradiční reprezentanti Krista na těchto výpovědích dokáží nalézt mnohem více dobrého než pokrokoví vedoucí farnosti. Zbylé dva typy kněží jsou někde mezi. To odpovídá silným stránkám jednotlivých kněžských typů. Tradiční kněží stojí „oproti“ farnosti. Pokrokoví kněží se vnímají jako bratři mezi bratry a sestrami. Tradičním přijde synodalizace zatěžko, pokrokovým naproti tomu (příliš) lehkou.

Kněží – tradiční reprezentanti Krista by se mohli synodalitě učit od pokrokových vedoucích farnosti. Pokrokoví kněží by se naproti tomu měli učit šikovnému vedení. Úspěšná synodalita potřebuje více vedení než autoritativní přísně vedená organizace.

Nový obranný klerikalismus

Studie tedy přináší dobré zprávy: starý klerikalismus potichu mizí. Současně však průzkum odhaluje nový druh klerikalismu, tzv. sekundární obranný klerikalismus. Ten není primárním klerikalismem – tedy nevyrůstá z touhy po moci, ze stavovského smýšlení a nadřazenosti kleriků. Také není – narozdíl od starého klerikalismu – teologicky přizívován. Nyní už z ordinace kněží neplyne subordinace laiků. Tento klerikalismus je spíše sekundární, nachází se ve velkých souvislostech. Je nevyžádaným vedlejším účinkem jiného vývoje. Má také méně, narozdíl od starého klerikalismu, nadřazený a agresivní základ. Je spíše úzkostně-obranný. Proč tomu tak je? Na to musíme jít trochu zeširoka. Prudké změny v roli kněžské služby a povolání můžeme jen načrtnout.

V době před Druhým vatikánským koncilem se kněžská služba soustředila na „správu svátostí“ a úřad „dobrého pastýře“ lidí – tedy na duchovní péči. Druhý vatikánský koncil toto tridentinské chápání kněžského úřadu obohatil. Přibyly nové úkoly. Protože koncil chtěl vedle svátostného stolu vidět i bohatě prostřený stůl slova, byla hodnota zvěstování navýšena a připsána do kněžské knihy služeb. K tomu přistoupila nově hodnocená role laiků uprostřed lidu Božího. Kněží měli především podporovat charismata, povzbuzovat, vychovávat k samostatnosti a laiky v jejich službě podporovat. Tento nový úkol také souvisí se třetí novou dimenzí, totiž objevením farnosti v katolické církvi. Po staletí byla farnost považována za jádro protestantského chápání církve. Je zásluhou Ferdinanda Klostermanna, dlouholetého pastorálního teologa na nejstarší katedře pastorální teologie vídeňské univerzity (zal. r. 1774), že se teologicky i prakticky zvýšila hodnota farnosti v katolické církvi. V roce 1965 napsal průlomovou knihu s názvem Prinzip Gemeinde. Tímto pastorálně-teologickým zhodnocením obce byla následně zasažena i kněžská služba. Protože teď už nešlo jen o osobní duchovní péči o jednotlivce. Kněžské úkoly byly obohaceny o úkoly týkající se organizace, vedení, podpory dobrovolníků, zpracování konfliktů. Vedení a spolupráce jsou od té doby stále důležitějším programem kněžského vzdělávání.

Roky po koncilu byly pro kněze tak zajímavé právě proto, že šlo o obohacení jejich činnosti. Být knězem bylo stále zajímavější a více obohacující. Kněží museli rozmnožit své schopnosti – při vzdělání a dalším vzdělávání. Výborným dokladem této obohacené kněžské role jsou vzdělávací řády „ratio nationalis“ z konce sedmdesátých let (např. německý Řád pastoračních služeb).

Tato nadšená nálada však od té doby mezi kněžími značně vyprchala, odmyslíme-li si ty, kteří mají kvalitní kurzy vedení a spolupráce a vedle mnoha jiných schopností „šíří“ podnikatelsko-misijní náladu. Fáze obohacení kněžské role totiž ustoupila fázi prudkého ochuzení. Příčinou je rostoucí nedostatek kněží, kteří by byli k dispozici. To vede k tomu, že nejen nejmenší farnosti již nejsou obsazené. Ani pro velké farnosti a nejnověji také pro farnosti ve městech již není k dispozici kněz jako farář.

To z pochopitelných důvodů povolalo do zbraně ty, kdož jsou za místní obce zodpovědní. Vždyť jejich povinností je zajistit, aby každá právnicky zřízená farnost měla faráře. Ale protože biskupové už nemohli každé farnosti přidělit kněze, bylo změněno církevní právo: byla vytvořena možnost ustanovit faráře pro více farností. A tak se časy během několika let změnily. Zatímco ještě v sedmdesátých letech se řešilo vytvoření právních možností k tomu, aby více kněží mohlo vést farnost jako tým, jde nyní o to, že jeden kněz zodpovídá za více farností.

Toto opatření bylo nezbytně rozšířeno o druhé: jelikož velikost pastoračních prostor, za něž byl jednotlivý kněz zodpovědný se stále zvětšovala, byla vytvořena možnost podílu laiků na kněžských úkolech v jednotlivých farnostech (can. 517 § 2 CIC). Vznikla různá pokroucená slova. Kněžský moderátor v pozadí měl být „vposledku zodpovědný“, laičtí vedoucí farnosti měli být „celkem zodpovědní“.

Tím se dal do pohybu napínavý vývoj. Především sebevědomí švýcarští laici vedoucí farnosti se pokusili rozšířit své kompetence – na křest, uzavírání manželství a (protože přístup k předsedání eucharistické slavnosti nadále zůstával nedostupným) alespoň na Eucharistii podobné hody agapé.

Stále více úkolů dosud vázaných na kněžskou roli se pod tlakem nedostatku kněží přesunulo do rukou pověřených laiků. To vzbudilo mnoho otázek. Nevzniká nám tu fakticky úřad bez svěcení? Nakolik případná tato otázka byla můžeme poznat z toho, že tito „nevysvěcení laičtí kněží“ – muži i ženy – by neprodleně byli vysvěceni, pokud by byli svobodní a nebyly to ženy. Z těchto kritérií alespoň vzešli přinejmenším kvalitně akademicky vzdělaní muži. A protože tyto závěry byly natolik jasné, pokusili se představení v Římě tento vývoj zbrzdit. Napsali – především na adresu švýcarských biskupů – „Instrukce k některým otázkám o podílu laiků na kněžské službě“. Hlavním závěrem, který byl zamlžen reklerikalizačními detaily (jako o rozdělení svatého přijímání laiky) je, že kněží smějí být nahrazováni jen kněžími. Jak však místní církve mají k těmto kněžím přijít – odmyslíme-li si samozřejmě věc jako modlitba a problematické nahrazování kněžími z kněžsky bohatších regionů – nebylo tak úplně zodpovězeno.

Dnes však je nutno řešit nejen tuto jednu otázku. Naše studie odhalila druhou stranu klíčících problémů, totiž sekundární obranný klerikalismus. Již ve žhavé diskuzi o římské instrukci bylo zřejmé, že mnoho kněží má pro tento dokument více než pochopení. Ještě pozitivnější byly reakce z kněžských seminářů.

Pro tento překvapivý postoj mnoha kněží existuje pochopitelný motiv – mají velké obavy o vývoj své kněžské role. Bojí se, po fázi pokoncilního obohacení, o nynější ochuzení své služby.

A tak kněží – jedno jakého typu – říkají, že „*Kněží mají z důvodu nedostatku kněží stále méně času na pastorači.*“ Obavy rostou s počtem farností, které má jeden dotazovaný kněz na starosti. U kněží s více farnostmi a ještě dalšími úkoly se počet souhlasu s touto výpovědí blíží hranici 100%.

Kněží totiž mají dojem, že jim v zájmu právně neděravého „zabezpečení“ stále více pastoračních prostor bývá přidělováno pořád více farností. Organizačních úkolů (koordinace, práce s výbory, doprovázení zaměstnanců) stále přibývá. K tomu zodpovědnost za udílení svátostí. K velké škodě vztahů se širokými masami trpí doprovázení kněžími při životních přechodech: svatba, narození a smrt. Teologičtí puritáni (kteří kladou těžiště na sociální pastorači) devalvují rituály životních přechodů. Při tom přehlížejí jejich diakonický význam. Lidé podle nejnovějších průzkumů od církve a kněží očekávají duchovní péči. Nyní již kněží nejsou těmi jedinými, kdo v katolické církvi po koncilu vykonává pastorači. Pastoračně činných je mnoho mužů a žen, dobrovolníci i profesionálové. Momentálně však mají kněží pocit, že se pastorače stále více ocitá na okraji jejich činností. Cítí se být pastoračními velkopodnikateli, cestujícími udělovateli

svátostí a strážci celibátu. A navíc vidí, že vedle nich laici bez svěcení a celibátu mohou konat zajímavější práci, protože mají blíže k lidem.

Kněží, kteří také chtějí lidem v jejich životně stát po boku s evangeliem, se tváří v tvář tomuto vývoji cítí deprimovaní a zklamání. A toto zklamání u nemálo z nich přerůstá v sekundární obranný klerikalismus. Ten najdeme u nejmladších ročníků vysvěcených kněží i u kněžských kandidátů.

Tento klerikalismus inspiruje mnoho odpovědí respondentů našeho průzkumu. U nejmladší generace najdeme skepsi vůči rozšiřování kompetencí laiků v grémiích i pastoračních úkolech. Tito kněží si za spolupracovníky přejí raději vysvěcené osoby než laické zaměstnance a milejší jsou jim dobrovolníci z farnosti než pověření profesionálové. I požadavek „viri probati“ u nejmladších ustupuje.

Tento sekundární obranný klerikalismus je třeba brát vážně. Bylo by laciné jednoduše říci mladým, že jsou zase tak klerikální jako starší kněží. To není správné, protože mladým kněžím nejde o laiky a jejich spolupráci v životě církve, ale o profil vlastního povolání. Mají obavu, že jejich povolání ztrácí na barevnosti a pestrosti. Organizační oblast vedení jim tak leží na srdci, že se ve své kněžské práci snaží o blízkost životnímu příběhu „malých lidí“. Chtějí být lidem nablízku tehdy, když ti procházejí důležitými životními přechody, při nichž je jejich náboženská touha, v běžném životě často zdušená, krátce probuzena. Chtějí mít čas na nemocné, pochybující, trpící. Bouří se prostě proti tomu, že kněží přestávají být duchovními pastýři.

Samozřejmě se najdou i tací, kterým se tento vývoj zamlouvá. I mezi mladými kněžími jsou takoví, kteří mají nadání pro vedení velkých pastoračních oblastí a kteří možná jednou, při svém biskupském svěcení na otázku „jsi připraven?“ odpoví: „už dávno“ nebo „a jak!“ To se v Rakousku poslední doby vyskytuje jen ojediněle. Někteří nebudou symptomy sekundárního klerikalismu trpět proto, že by měli obavu o pastorační dimenzi kněžské služby, ale proto, že využívají slabých stránek svobody a jsou autoritativní – jev, který je v naší kultuře svobody opět na vzestupu.

Studie Priester 2000[®] ukazuje, že v kontextu nedostatku kněží je kněžská služba v nebezpečí ochuzení.

Ale i mladá laická povolání jsou tímto způsobem dlouhodobě ohrožena. Jako „nevysvěcení laičtí kněží“ přestávají být laici laiky a stávají se do té míry kněžími (presbytery), do jaké přebírají presbyteriální úkoly. Odlehčená formulace, že se jedná toliko o podíl na kněžské službě, na tom málo změní. Neboť vedle takových teologických důvtipností hraje pro skutečný stav značnou roli to, jak členové církve tyto „laické kněze“ vnímají.

Tyto úvahy nás vedou k závěru, že nedostatek kněží ohrožuje jak kněžská tak i laická povolání. Sekundární obranný klerikalismus se tedy může stát impulsem k tomu, abychom o vývoji přemýšleli a nabrali jiný směr.

Co kněžím pomáhá pracovat a žít

„Jaký prospěch má člověk, který získá celý svět, ale sám sebe ztratí nebo zmaří?“ Toto slovo Písma, které stejně jako u Lk 9,25 najdeme v podobném znění u všech synoptiků, nabádá k obezřelosti vůči sobě samému. Platí to pro každého člověka a zvláště pro ty, kteří slouží ostatním. Kdo ze sebe mnoho vydává, musí dbát na to, aby byl dobře zakořeněn ve výživné duchovní půdě. I péče o půdu je důležitá. Půda nesmí ztvrdnout, vysušit se a zpustnout, erodovat nebo zarůst plevelem. Musí být zkyplená a propustná – jak pro čerstvý vzduch, který před sebou žene vítr života, tak i pro vodu slova Božího, která dává život. Duchovní pro své „stand-by“ potřebují solidní základ, aby se při veškeré riskantní obětavosti – i v „bytí pro ostatní“ – neztratili. V dotazníku studie Priester 2000[®] byl proto duchovnímu životu věnován celý vlastní blok otázek. Výsledky následně přehledně rozdělujeme.

Spiritualita

K otázce „*Co vám zvláště pomáhá k živému duchovnímu životu?*“ bylo přiřazeno šestnáct možných odpovědí, každá s vlastní stupnicí od 1 do 5. Jednička znamenala „pomáhá mi velmi“, pětka „vůbec mi nepomáhá“. Slavení liturgie přitom bylo pro každého kněze nejhlubším a živým pramenem jejich vrůstání do Boha. To v praxi podtrhuje to, co koncil formuloval v konstituci o liturgii v čl. 10: „Přesto však je liturgie vrchol, k němuž směřuje činnost církve, a zároveň zdroj, z něhož vyvěrá veškerá její síla.“ Na druhém místě se umístila spontánní modlitba. I zde nacházíme překvapivou shodu. Kdo si je vědom rozmanitosti modlitby, může posoudit, že se v ní pro každého člověka může v Bohu a jeho nepochopitelnosti skrývat život se vši svou pestrostí. To objasňuje onu jednomyslnost. Teprve pak se diferencují formy spirituality ve více institucionalizované, ve společenství nebo samotě. Institucionálně nesené formy jako modlitba breviáře, exercicie a rekolekce, stejně jako svátost smíření, jsou největší pomocí pro kněze – tradiční reprezentanty Krista. Podobně jsou na tom proroci – muži Boží. Pro ně jsou exercicie, modlitba hodin a meditace hlavními pilíři živého duchovního života. Téměř každý ze jmenovaných typů kněží má někoho, kdo ho duchovně doprovází. Prozíraví muži církve se exerciciemi, čtením Písma a duchovním rozhovorem cítí duchovně posílení a obohaceni.

Pokrokové vedoucí farnosti si v tomto ohledu dobrovolně vybrali nejtěžší úděl. Jejich spiritualita je jen slabě institucionalizovaná a tím i málo uspořádaná. Téměř se nepohybují na zastavěném oploceném území a musejí sami přiložit ruku k dílu, aby těžkosti a lehkosti svého života přinesli před Boha. Služba bližním je důležitým pramenem jejich spirituality. V širším ohledu jim v duchovním životě pomáhá duchovní rozhovor a četba.

Žít v duchovním zakotvení je pro všední život nutné a možné. Je to v první řadě otázka vyváženosti mezi svým a cizím a tím také záležitost osobních priorit. Pokud na něco chci mít čas, tak si ho také udělám. Pro kněze – tradiční reprezentanty Krista a proroky – muže Boží to platí vedle práce především pro modlitbu, meditaci a čtení Písma.

Příznačně to nejsou jen úspěchy v práci, pracovní uznání a s tím spojená pozitivní zpětná vazba, ale s profesní spokojeností je spojena také spiritualita. Úspěch v práci je podle dotazníku pomocí polovině respondentů. Více síly, shody a jistoty ovšem přináší to duchovní. Působí na zdar práce a podmiňuje jej. Velkou pomocí je pro všechny typy kněží jejich osobní víra. Od živého vztahu k Bohu skrze modlitbu, víru a přesvědčení o osobním Božím povolání se odvíjí profesní spokojenost tradičních kněží a proroků – mužů Božích.

Pokrokovým vedoucím farnosti naproti tomu pomáhají živé vztahy s lidmi. Osobní víru, důvěru farnosti a dobré lidské vztahy ke členům farnosti vnímají jako oporu a podporu.

Ten, kdo si nechá od Modlitby hodin připomenout své povinnosti, aby se během celého dne vystavoval slovu Božímu a duchovní zkušenosti otců nebo se přiblížil tajemství Božímu skrze řeč žalmů, tomu to také pomáhá v jeho duchovním životě. Nejčastěji se po breviáři sahá k ranním chválám. Slovy Wilhelma Brunnera je to ranní procházka po mostě žalmů. Krásný obraz pro cestu dnem. Je to přechod, který podle Brunnera člověku pomáhá, aby se už netočil kolem své vlastní osy a díky prastarým slovům byl dobré naděje. Podobně jako ranní chvály je i modlitba nešpor pro většinu kněží pevnou součástí dne. Breviář se – oproti smyslu, který zamýšlel jeho mnišský „vynálezce“ – modlí převážně sami. To, co se v semináři léta cvičí a praktikuje při společné spiritualitě, je ve stejné formě na začátku profesního života ještě možné, postupně však stále více vážne. Alespoň v kaplanských létech je pro mladého kněze ještě otevřena možnost s farářem nebo domácností nejen žít a pracovat, ale i se modlit. Pak už je k tomu příležitost jen zřídka. Je to důvod toho, proč převážně pokrokové kněží – vedoucí farnosti upřednostňují jiné formy modlitby, nebo pro ně breviář není důležitý?

Je třeba předpokládat, že kněží, kteří se vystavují modernímu světu, potřebují při tomto riziku silný spirituální základ. Jinak se z jejich modernizace lehce může stát jejich sekularizace.

Výsledky průzkumu zde signalizují ohrožení části kněží. Neboť právě „moderní kněží“ (tedy pokrokoví vedoucí farnosti) disponují v součtu o dost menšími (měřitelnými) spirituálními zdroji než ti, kteří se rizik moderního světa bojí. Navíc je jejich spiritualita chudší, méně rozmanitá. Tradiční kněží mají přístup k více formám spirituality než pokrokoví kněží.

Tato rozdílná situace může vypadat i takto: tradiční kněží se stahují do bezpečného zvláštního spirituálního světa, aby tam jako myši spokojeně pobíhali v duchovní spíži, zatímco pokrokoví kněží jsou v moderní spirituální poušti v nebezpečí, že při hledání oázy zahynou žízní. Jsou-li tedy pokrokoví vedoucí farnosti v nebezpečí, že jejich otevřenost světu vyústí ve jejich zesvětštění, tradiční kněží se naproti tomu mohou stáhnout do nespásného světa vlastní spásy.

Spiritualita pro ty, kdo se odvracejí od světa pak může znamenat jen přivracení se od Boha k lidem, opuštění idylického Kafarnaa směrem k pohanské Galileji (Mt 4,12-16), aby tam mohli působit v milující přítomnosti. Spiritualita pro světské naproti tomu znamená otevírat nové duchovní prameny, aby ve skličující všednodennosti kněžského života nevyhořeli a nezahynuli.

Domov

O střechu nad hlavou se kněží ve východní a západní Evropě bát nemusejí. Far je toho času více než kolik může být obydleno. I při veškeré eschatologické výhradě a vědomí toho, že na zemi máme jen přechodné bydliště, vyvstává právě u svobodných lidí otázka po přístřeší pro duši. Otevírá se velké pole otázek: Kde a u koho se kněží mohou cítit doma? Jak to u nich doma vypadá? Kdo jim poskytuje (upřímnou) zpětnou vazbu a nastavuje jim zrcadlo, aby se mohli osobnostně vyvíjet? Jak vypadá vyváženost práce a volného času a jak svůj volný čas utvářejí?

Střecha nad hlavou je úzce spojena s psychickými životními kořeny, s tím, v čem jsem doma. Doma se většina dotazovaných kněží cítí být ve farnosti – tedy tam, kde žijí a pracují. Farnost se stává tím místem, které přináší stabilitu a poskytuje blízkost. To je důležité zjištění, protože přece větší část kněží nepatří k trvale usazeným lidem. Nikde nemohou zapustit kořeny příliš hluboko. Domov je pro většinu z nich cosi provizorního, i v případě, že tato prozatímnost trvá deset patnáct let. A pro životní pocit je rozdíl, zda jako Abraham bourám svůj stan nebo je-li moje loď trvale na kotvě.

Kněží jsou z podstaty svého povolání spíše nomády. V tom se liší od zaměstnanců v církvi, kteří většinou svá bydliště (popř. pracovní místa) nemění (nemohou měnit) tak flexibilně, a to pravděpodobně nejen z rodinných důvodů. V mnoha diecézích je pravidelná výměna farářů ze strany vedení diecéze dokonce vyžadována a podporována. Změna bydliště nebo stěhování do úplně jiného prostředí vyžadují velkou míru flexibility ve vztazích. Doléhá rovněž vědomí nejisté existence. Mezi touhou po stabilitě a jistotě a požadavkem na změnu se však přesto dá zakotvit.

„Mám střechu nad hlavou a spíž neděravou, a vodu v domě. To stačí pro mě.“ (Rainer Kunze). I vlastní čtyři stěny, ať už je to fara nebo byt, poskytují pocit bezpečí a domova. Kamarády a přátelé, kteří mohou celý život zůstat stálí, jmenují respondenti z řad farářů na třetím místě. Následuje společenství domácnosti, spolubratři, příbuzní a známí nebo „důvěrná osoba“.

Zpětná vazba a kritika

Asi jen velmi málo lidí dokáže úplně svobodně o sobě říci, že je nezajímá, co si o nich druzí myslí, že se o to nestarají a nenechají se tím ovlivnit. To se dá velmi rychle vyvrátit

zkouškou. Konfrontujme například osobu, která má pracovat s nějakou dosud neznámou skupinou lidí s výpovědí, že v této skupině panuje vůči ní velká nedůvěra, a naopak poukaz na velmi přátelskou vstřícnost se promítne do vystupování oné osoby.

Předpokládaný obraz, který druzí mohou o člověku mít je velmi důležitý především v sociální oblasti, tedy v tom, jak spolu vycházíme. Nedostávám-li žádnou reakci na to, co říkám nebo jak vystupuji, pak mne to trvale znejistí nebo svede k jednání, které není vždy pro zvěstování nebo spolužití dobré. O to důležitější je právě pro kněze, aby dostávali kvalifikovanou zpětnou vazbu. Ať už vyžádanou či nevyžádanou.

Od koho kněží dostávají zpětnou vazbu, kritiku a reakci? To bylo jednou z otázek z velkého balíku nadepsaného „Domov a samota“. „Tam, kde je člověk doma“, zní parafráze odpovědi. Kněží zažívají většinu reakcí bezprostředně od farníků. Zda jde o spíše pozitivní nebo kritickou reakci, zůstává otázkou. Co ještě v padesátých letech muselo být na adresu farářů ventilováno spíše divadlem, literaturou, písněmi, u stolu štamgastů nebo na karnevalu, to se dnes komunikuje normální cestou. Doba „vesnických svatých“ již dávno minula. Starostové a starostky se musejí snažit, aby byli znovu zvoleni (volitelní), učitelé ztratili svoje osvícené postavení nejpozději při studentské revoltě v šedesátých letech nebo se ho vzdali sami, a farářům jenom prospívá, když už nejsou považováni za nedotknutelné - jsou-li jim jmenovány těžkosti, ale i ocenění.

Zpětnou vazbu dostávají kněží také od lidí, s nimiž je pojí přátelství. I oni patří k vnitřnímu domovu a jsou jmenováni na druhém nejčastějším místě. Následují důvěrníci a spolubratři.

Moc dobře to nevypadá s osobní zpětnou vazbou od týmu spolupracovníků. Nadto ne všichni kněží spolupracují s nějakými zaměstnanci, takže se tu ukazuje nedostatek v oblasti osobnostního rozvoje. Tam, kde neexistují žádné rozhovory s pracovníky, jsou podmínky pro solidní vývoj zpětné vazby velmi omezené.

Faráři se často nenaučili ovládat nástroje pro vedení, jako je rozhovor se spolupracovníky. Zde existuje ještě velká rezerva v oblasti vedení a spolupráce. Pracovní spokojenost a motivace, perspektivy cíle, uznání a rozvoj kompetencí – to je ovoce pravidelných rozhovorů v týmu, které přesahují každodenní úkoly a povinnosti. Zde mohou kněží jako vedoucí osoby rozhodujícím způsobem spoluutvářet kulturu své organizace. Poslední příčku při zpětné vazbě vůči farářům obsadili děkani spolu s biskupy. Ab uno disce omnes.

Samota

Tak jako každý člověk, i kněz zažívá samotu. Ta je nerozlučně spojena s lidským osudem. Může se stát osamělostí. Je vyhledávána jako naplněná samota. „Dobře tomu, kdo je sám“, píše Christian Morgenstern a Alfred Uhl tuto báseň zhudebnil. Samotu prožívají kněží v různých souvislostech: většinou, když se některému knězi daří špatně. Na druhém místě následuje „touha po něčí blízkosti“. Menší pocit osamělosti působí, když kněz „má někoho, s kým může sdílet svoji radost. Ani nadcházející penze nevyvolává příliš myšlenky na osamělost.

Zdá se, že samota (osamělost) je – i u kněží – otázkou povahy. Tři kněží z deseti osamělost téměř neznají, dva jsou jí ve všech zkoumaných oblastech postiženi, pět ji cítí většinou, když je jim špatně nebo zatouží po něčí blízkosti. Osamělost dává nejvíce zabrat mladým kněžím.

Opatření proti samotě jsou u kněží většinou modlitba a práce a kontakt s lidmi. Neproduktivní postup je zřídka – stažení se do sebe, potlačení pocitu osamění, vysedávání u počítače, pití.

Jen na první pohled souvisí pocit osamění s celibátem. Hodnocení celibátu a zkušenost osamocení spolu sice úzce souvisí, ale studie nemůže objasnit, co bylo dříve: negativní postoj k celibátu nebo pocit osamělosti? Jisté je přinejmenším to, že ti, kteří mají ze svého osobního nastavení sklon k osamělosti, to s celibátem mají těžší. Bylo by tedy třeba před přijetím celibátu za současných církevně-politických podmínek třeba vyjasnit, zda někdo umí dobře snášet samotu a zda je schopen žít produktivní život tváří v tvář neodvratitelné samotě. Úkol, který nakonec musejí zvládnout i ti, kdo žijí v manželství.

Stejně úzká souvislost jako mezi prožíváním samoty a hodnocením celibátu je také souvislost mezi utvářením domácnosti a samotou. Osoby, které mají stabilní domácnost zažívají mnohem méně osamělosti než ti, kdo mají někoho jen na chvíli nebo si domácnost řídí sami. Proti osamělosti kněží tedy v žádném případě nepomůže jenom „zrušení“ celibátu, ale minimálně stejně cílená je solidní organizace stabilní domácnosti. Osamělost mnoha celibátníků je důsledkem špatné organizace života. To ovšem také předpokládá, aby kněží disponovali tolika finančními prostředky, aby si to mohli dovolit.

Jedno je jisté: kněží, kteří se svou samotou nakládají tvořivě patří k nejspokojenějším. Pak se dá říct, že z na první pohled útrpné samoty se může trvale stát příležitost k osobnímu a duchovnímu zrání.

Nepodporovaný celibát

Patří k empirickým překvapením, že přijetí a hodnocení svobodného způsobu života je mezi dotazovanými kněžskými pozoruhodně vysoké. Je rozhodně vyšší než hodnocení manželství v moderní populaci. Překvapivé může vzhledem k veřejným nebo zveřejňovaným názorům také být, že kněží jsou ve velké míře se svojí formou života spokojeni. Kdyby bylo někdy kněžím nabídnuto, aby si znovu zvolili životní formu při ponechání kněžského úřadu, většina by jich jistě dál žila jako svobodní. Přesto právě svobodná životní forma je rovněž trvale ovlivňována modernizačním stresem.

Antimoderní tlak na rozhodnutí

Objevuje se již při vstupu do celibátní formy života. Po „špatném rozpoložení“ v pokoncilních ročnících kněží slábne až směrem k nejmladším ročníkům znatelně postoj, že s celibátem je třeba se smířit, chce-li jeden být knězem. Tato forma kompromisního oportunismu je mezi mladými znatelně méně přítomná než mezi kněžskými střední generace (to znamená ovšem staršími). Dorůstající kněžská generace je ovšem dnes také znatelně menší, protože riziko rozhodnutí se stalo těžším. Ten, kdo ke svobodné životní formě nechce říci „ano“, říká dnes raději hned „ne“ namísto „ano i ne“. Právem proto i dotazovaní kněží pozorují, že mladí lidé kvůli obavám z toho, že nedorostli úkolu a požadovaný celibát by nevydrželi, cestu ke kněžství přeruší. Rozhodnutí k celibátu se stále více stává otázkou osobnostního zrání, autonomní pevnosti Já, integrace sexuality do vlastní osobnosti – to vše jsou kvality, které by v současném kněžském semináři měly vedle hledání široké osobní a s ostatními propojené spirituality být ústřední. Pokud by tyto stránky byly dobře trénovány, mohli by i ti seminaristé a kněží, kteří se často namáhavě propracovali z krize celibátu k manželství a oženili se, mít výhled na podařené a spokojené manželství.

Moderní podoba svobodného života

Moderními podmínkami však není formováno jen počáteční rozhodnutí k celibátu. I utváření svobodného stavu života se stále více stává „moderním“. To, že rozhodnutí je zprvu rozhodnější ještě neznámá, že je pro kněze lehčí žít v celibátu způsobem, na který se dá dívat. I v tomto ohledu jsou kněží pod vlivem modernizačního stresu.

Utváření svobodného života se u velké části kněží modernizovalo. Moderní však není rozhodnout se tak brzy v životě pro určitou životní formu (manželství, svobodný život) a toto rozhodnutí pak kultivovat tak, aby po celý život zůstalo bez krizí a nezpochybněné. Jen část kněží udává, že ve svém svobodném životě nezažili vzestupy a pády. Krize

v této životní formě se – stejně jako u manželů – staly něčím očekávatelným a normálním. Formace ke svobodnému životu se tedy stále více stává úvodem do zvládání krizí. A to je umění, kterému se muži v naší kultuře musí ještě učit.

K modernizaci celibátu také patří, že se jeho žití v průběhu knězova života může proměňovat. Moderní je totiž proměnlivá plynulost tradičních forem. „*Svobodný život, stejně jako život v manželství, je celoživotní proces učení a zápas.*“ – této výpovědi by velmi mnoho kněží přitakalo.

To jak žít svobodný život se navíc stává stále více individuální záležitostí. Kněží tu pak nacházejí formu, která jim nejlépe odpovídá. Svobodný život se tak stává bohatým a otevřeným. Stejně jako jsou v moderní kultuře propustnější hranice manželství, platí to zřejmě i pro svobodné. To však také jen u překvapivě malého počtu dotazovaných kněží vede k životní formě, která je blíže manželství než celibátu v krizi. Kněží, kteří žijí ve vztahu s důvěrným člověkem a při zdobrovolnění celibátu by se oženili, je mnohem méně, než by bylo bulvárním plátkům milé a Kongregací pro klérus obávané. Když se však kněz probouje k této rozpolcené hraniční formě života ve vztahu pod rouškou celibátu, pak se s největší pravděpodobností jedná o kněze velmi moderního. Fakticky takoví moderní kněží volí i „nejmodernější formu vztahu“, totiž nezávazný vztah. Pro postmoderní skupinu mezi kněžími je takový vztah (ke škodě své a ještě více dotyčné ženy) ještě náročnější než náročný životní model manželství.

Bez podpory

Studie neposkytuje jen diskrétní informace o modelech počátečního rozhodování k celibátu a k jeho utváření během kněžského života. Ještě skoro důležitější než utváření svobodné formy života dotazovanými kněžími samotnými je sociokulturní stránka této životní formy. Výsledek je drastický: tato životní forma je sice katolickou církví po jejich kněžích vyžadována, ale nedostává se jí nejmenší podpory. Ani od moderní společnosti, ani od církve samé.

To tvrdíme – s podporou množství dat z průzkumu studie Priester 2000[®] - z pohledu zkušeností, které kněží učinili. Výpověď „*Pro svůj svobodný život vnímám podporu ze strany farnosti*“ získala malý souhlas. Naproti tomu větě „*Ve farnostech dnes neexistuje klima podporující celibát*“ kněží přitakali. Kněží tuší i následky této chybějící podpory pro kněžský dorost, protože souhlasili ve většině i s touto výpovědí: „*I kdyby byl celibát zdobrovolněn, bylo by pro mladé muže velmi těžké si svobodně zvolit, protože by je v tom nikdo nepodpořil a nepovzbudil.*“

Ze sociopsychologického hlediska je situace svobodných skutečně strašlivá. Nezažívají podporu ani v sociálním prostoru církve, v němž je celibát (v normálním případě) nezbytnou podmínkou přístupu ke kněžskému úřadu. Kněží dostávají trvale dvojznačný signál: žij svobodný, ale tvoji životní formu neoceňujeme. „My“ znamená ve smyslu vatikánské eklesiologie Boží lid. Toto nedostatečné ocenění se v neposlední řadě vyjadřuje v tom, že svobodný životní stav je ve významné části církevního lidu považován za nemoderní a proto je požadováno – ve jménu lidských práv nebo přístupu ke slavení Eucharistie) – aby toto kritérium přístupu ke svěcení bylo zrušeno.

Zdobrovolnění by znamenalo rezignaci

Empirické studie neodrážejí duchovní zápasy ani církevně-politická rozhodnutí. Přesto však jsou tu zjevné souvislosti, které jsou užitečné jak pro zápasy, tak pro rozhodování. Ze studie je jasné, že kněží byli se svým celibátem ponecháni sami sobě. I v církvi. Je třeba tedy vznést požadavek na to, aby byl celibát buď podporován nebo aby nebyl vyžadován. Celibát, který není v celé církvi podporován je v moderních podmínkách cynický.

Nedá se ale klima okolo celibátu v církvi alespoň přetvořit? Kdo říká, že ne, zesiluje argumenty pro zdobrovolnění celibátu.

Můžeme však také předpovědět, co se stane, pokud by za daných podmínek byl celibát zdobrovolněn. Následkem by nebyla svobodná volba, ale svého druhu povinné manželství, jak je tomu u židovských rabínů nebo protestantských pastorů, a to vše při veškerém riziku, jemuž je křesťanské manželství vystaveno v moderních podmínkách. Kdo i pak zůstává v modernizačním tlaku svobodný, je považován za silnou osobnost, homosexuála nebo neurotika neschopného navázat vztah.

Kurt Koch, basilejský biskup, z toho již dávno vyvodil přiměřené důsledky. Právem vyžaduje, aby před zdobrovolněním byl celibát oceněn. Neboť bez ocenění by zdobrovolnění celibátu v současné době znamenalo jeho zrušení. Příkladem toho, jak důležité je ocenění svobodného života je následující příhoda z jedné švýcarské farnosti: dva kaplani vstoupili do řádu, protože měli po krk otázek farníků, proč ještě nemají přítelkyni. Mohlo by to být i tak, že kaplani dodržující celibát by ve farnostech mohli být ceněni. Na nich by se nedobrovolně svobodní lidé mohli učit, že je možné velmi dobře žít i sám, a že i jako neprovdané/neženatí jsou ve farnosti ceněni. Mělo by se také ocenit, že svobodní si mohou vyšetřit více času na to, aby v létě někam vyrazili s dětmi, než pracovníci, kteří mají vlastní rodinu a tři svoje děti.

Postarat se sám o sebe

V této nelehké pozici pro svobodné můžeme rozeznat na základě studie ještě další impulsy pro péči o únosnou kulturu vlastního života mimo manželství. Studie odhaluje dvojí úzkou souvislost – kněží, kteří mají hluboké duchovní zdroje a těm, kteří žijí ve vztahové síti, se jejich celibát žije lépe než těm, kteří jsou duchovně vyhořelí a stahují se do osamění. Kdo tedy v daných (psychosociálně rozhodně nikoli komfortních) podmínkách chce žít uspokojivý svobodný život, musí na jedné straně pečovat o moderní spiritualitu, která však obsahuje i odlehčenou dimenzi uspořádání. Trocha odlehčení skrze pravidla (jako výraz přijatých rozhodnutí) může v duchovním životě kněze představovat užitečnou reakci na moderní experimentování.

Na druhé straně patří k podpůrným opatřením vzájemný kontakt svobodných. Psychosociálně se dá chybějící církevní nebo sociální podpora trochu vyrovnat těmito malými podpůrnými opatřeními. Může to být okruh kněží, společenství v domě nebo pracovní společenství (podporuje ho však moderní uspořádání velkofarností?), společenství diecézních kněží ve smyslu augustiniánské řehole, členství v duchovním hnutí. Je na základě studie politováníhodné, že v posledním desetiletí vzniklé „základní farní sítě“ pro svobodné nepředstavují takové podpůrné opatření. Vyplatí se tedy v těchto společenstvích bojovat za nové ocenění celibátu, i pro ten vytoužený případ zdobrovolnění „povinného celibátu“. Jinak bude mít prosazované ocenění této formy života platonický charakter.

Poklad zkušeností pro rozvoj církve

Kněží patří k personálu, který nese církev. Den za dnem vykonávají všední pastorační práci. Pokud někdo ví, jak dnes tepe pastorační puls, pak oni. Noří se do každodenního života lidí. Jen typ tradičního kněze se podle analýzy více odvrací od světa. Značně větší část kněží je v „milující přítomnosti“ přítomna v moderní kultuře (Carlo Maria Martini), aniž by tito kněží ztratili kritický pohled. Znají zápasy „malých lidí“ a nebezpečí pro ty „velké“.

Ve většině zemí v nichž proběhl průzkum hledá církev novou orientaci v pastoraci. V postkomunistických zemích je to nevyhnutelné. Komunismus agresivní vůči církvím je vykázal do ghetta sakristií. Shromážděna okolo oltáře spolu s lidmi, které komunismus neohnul, žila církev ve vnitřním vyhnanství. Pastorační život byl nejen z teologických důvodů, ale i na základě vnucených okolností zaměřen na svátosti a kněze. Laici a mezi nimi ženy se mohli jen málo podílet na utváření života církve, jelikož nebyly ani farní rady. Pastorační přeměny jsou teď, po převratu, v módě.

Ale ani v „západních“ regionech to není jiné. V posledním desetiletí církve nasbíraly dobré pastorační zkušenosti, aby se vyrovnaly s výzvami ekonomicky opulentní kultury svobody. Mnohé se však nepovedlo, protože – jak říkají někteří kněží – církev ve své pastoraci zůstává stále od světa daleko, zatímco jiní kněží si stěžují na její fatální zesvětštění, dokonce „vlastní sekularizaci církve“. Vskutku není moc přínosné na půdě církve „rozмноžovat“ beznaděj moderního světa. Stejně málo přínosné je ale stáhnout se z moderního světa natolik, že propast mezi kulturou a evangeliem bude nepřekonatelná. Stále platí, že nová orientace pastorační je naléhavou nutností.

V takto pastoračně ohrožených čase postihuje mnoho zkoumaných církevních oblastí dramatický nedostatek kněží, kteří by byli k dispozici. Je velkým nebezpečím této doby toliko nově uspořádat oblasti, aby si vztah mezi pastoračním prostorem a knězem opět odpovídal. Tímto uspořádáním se jen doprovází zánik, nikoli utváří přeměna. Nehrozí pastorační aktivita a změna.

Ten, kdo si přeje pastorační změnu, vsadí na sebrané zkušenosti – zkušenosti angažovaných (dobrovolných) křesťanů ve farnostech a společenstvích. Ale také na zkušenosti kněží. Pak přijde na to, že plánovanou obnovu lze i uskutečnit. I v tom hrají kněží v katolické církvi klíčovou úlohu – a do té míry, do jaké i protestantské církve jsou fakticky církvemi pastorů, ani tam se obnova nemůže uskutečnit bez nich. Pro novou cestu pastorační nejlépe získáme ty, kteří se po cestě podíleli na výzvědáčích. Je to pak „jejich“ cesta, a nikoli nařízená cesta. Identifikace vyrůstá z participace. Odtud rozumný princip „Žádné rozhodnutí bez podílu těch, kterých se to týká“. Církve jako společenství lidí, které Bůh shromáždil, ale které zůstává lidské, nepředstavuje žádnou výjimku.

Ten, kdo tuto myšlenku dosud souhlasně následoval, lehce rozpozná praktické důsledky. Ty se větví do dvou směrů: za první – jak se může pastorační zkušenost kněze stát církevněpoliticky přínosem? Za druhé – jaké názory mají kněží na aktuální církevněpolitické otázky?

Kněží radí

Kněží si ve velké většině přejí, aby jejich hlas bylo slyšet. „Uchem“ by podle vůle Druhého vatikánského koncilu měla být kněžská rada. Ani jeden z deseti kněží není úplně přesvědčen o tom, že činnost kněžské rady má trvalý vliv na rozhodování biskupa. Třetina kněží v západních zkoumaných regionech (Rakousko, západní Německo) a polovina ve východních (Chorvatsko, východní Německo) nepředpokládá žádný vliv. Ukazuje se zde - na příkladu kněžské rady - obecná slabina „rad“ v katolické církvi? Sice existuje závažná povinnost těch, kteří jsou povinni radu přijímat a osvojit si ji (can. 127 CIC), ale to, co je kněžím právně zaručeno, stále čeká na splnění. Přitom se naskytá otázka, zda jsou kněží stejně tak otevření radám zdola, jako to očekávají shora.

Být slyšen také znamená moci se podílet na jmenování vlastního biskupa. Mezi východoněmeckými kněžími to chce toliko polovina dotázaných. V ostatních zkoumaných oblastech dosahuje podíl dvou třetin až tří čtvrtin. Jaké obavy nebo také církevněpolitické cíle zabraňují takovému podílu kněží na jmenování místního biskupa? Je přitom pozoruhodné, že kněžím nejde jen o hledání kandidátů pro úřad jejich biskupského představeného, ale o jeho přímou volbu.

Když však jde o volbu kněze farností, začínají kněží diferencovat. Především v postkomunistických církevních oblastech tuto volbu faráře odmítá polovina kněží. Na druhé straně jsou demokracii přivyklí Švýcaři téměř všichni toho mínění, že by nějaká možnost volby faráře farností být měla – s potvrzením od biskupa nebo bez. Anebo biskup navrhne kandidáta a farnost volí.

I kněží se ještě musí naučit, že si člověk pro sebe nemůže nárokovat to, co není ochoten dát. Participace je nedělitelná. To také objasňuje, proč jsou pokrokoví vedoucí farnosti pro svoje sympatie k moderní demokratické kultuře mnohem více nakloněni participaci než tradiční kněží. Jako další krok lze pak stále ještě stanovit rozumný přístup

spoluúčasti. Ten bude mít jistě co dělat i s tím, nakolik člověk rozumí evangeliu, aby pak spoluúčast vyrůstala ze síly evangelia. Tuto podmínku však u převážné většiny kněží můžeme považovat za danou.

Církevněpolitické pozice

Již průzkumy mezi kněžími v sedmdesátých letech se dotazovaly na postoj kněží k aktuálním církevněpolitickým otázkám. Již tenkrát šlo o otázky životní formy kněží, tedy o otázky okolo možnosti ženění, včetně otázky, co by dotazovaní kněží udělali, kdyby se mohli oženit při zachování svého kněžského úřadu. V diskuzi se tehdy objevila také otázka vykonávání kněžského úřadu „na nějaký čas“.

Mezitím se otázky částečně posunuly a rozšířily. Stále ještě jde o „viri probati“ a „svobodnou volbu“ způsobu života kněží – lépe řečeno o možnost zvolit si kněžské manželství nebo také homosexuálního partnera. K tomu přistupují diskuze ohledně ordinace žen – jako kněží i jáhenek.

Diskutuje se dnes ovšem i o tom, zda by ženy a muži, kteří se zabývají pastoračními nemocnými, neměli dostat možnost slavit ty svátosti, které spadají do jejich pracovní oblasti – především svátost pomazání nemocných.

Právě v takových otázkách mohou kněží dát kompetentní církevněpolitickou radu. A protože se tak příliš neděje, propůjčíme zde hlas nevyslyšeným hlasům kněží a zdokumentujeme zjištěné mínění.

Pomazání nemocných

„Laici, kterým byla svěřena pastorační péče nemocných by měli také mít možnost udělovat svátost pomazání nemocných.“

„Kdyby laici v pastorační péči nemocných měli být pověřeni udělováním svátosti pomazání nemocných, měli by k tomu také být vysvěceni.“

Za těmito postoji stojí obava kněží, že svátostná péče o nemocné stále více vázne. Kněží cítí, že oni sami již nemohou uspokojivě zvládnout péči o nemocné. Navíc je kritizováno, že doprovázení a udělení svátostí – což je striktně odmítáno ze strany církevního úřadu ohledně kázání a Eucharistie – se od sebe odděluje. Proto se přemýšlí o alternativách. V mnoha církevních krajích, kde laici profesionálně vykonávají pastorační službu, pracují především výborně vzdělaní lidé v nemocnicích. Jelikož však pomazání nemocných (a svátost smíření) zůstává vázáno na kněžské svěcení, nemůže být splněn požadavek Jakubova listu, který říká: „Je někdo z vás nemocen? Ať zavolá starší církve, ti ať se nad ním modlí a potřácejí ho olejem ve jménu Páně. Modlitba víry zachrání nemocného, Pán jej pozdvihne, a dopustil-li se hříchů, bude mu odpuštěno. Vyznávejte hříchy jeden druhému a modlete se jeden za druhého, abyste byli uzdraveni. Velkou moc má vroucí modlitba spravedlivého.“ (Jak 5,14-16).

Nemá církev možnost rozdělit svátostnou kompetenci jinak, než je tomu nyní? Právě u základní svátosti křtu, která na počátku byla teologicky vázána na biskupa, na což ukazuje pomazání olejem, které se stalo biřmováním, může křtít i pohanská žena, pokud by se jednalo o naléhavý případ. Jednotlivý člověk by z hlediska spásy neměl přijít k úhoně jen proto, že po ruce nebyl kněz.

Mnozí se ptají, zda nedostatek kněží v mnohých nemocnicích není právě takovým případem nouze. Tvořiví laici v nemocniční pastorační službě si samozřejmě pomohli a vyvinuli analogické rituály s pomazáním, vkládáním rukou a modlitbou – co dělají jiného, než je nařizováno v Jakubově listě? Rozvíjejí se tak svátostná jednání v pastorační oblasti, která však není jako taková oficiálně přijímaná a uznávaná. Je třeba, aby o těchto oklikách v šedé zóně praxe jednalo vedení církve. Otázka udělování svátosti pomazání nemocných pastoračními pracovníky se tedy dostává na stůl světové katolické církvi.

Mínění kněží v této záležitosti je velmi rozdílné. Více než polovina rakouských kněží je bezvýhradně pro, další čtvrtina s výhradami. To jsou dohromady více než dvě třetiny dotázaných. Vyjadřuje se tím silná pastorační obava o nemocné. Ale i v Chorvatsku se pro vyslovila téměř polovina dotázaných, z toho čtvrtina bezvýhradně. Kněží z ostatních zkoumaných oblastí jsou někde mezi.

Ani dva z deseti kněží nepovažují pro tuto službu svěcení za nezbytné. Třetina svěcení pastoračních pracovníků rozhodně odmítá, u další třetiny je odmítnutí odstupňované. Dvě třetiny kněží si myslí, že by se pomazání nemocných mohlo od kněžského svěcení oddělit.

Takový teologický vývoj na každý pád ukazuje, jak moc se kněží ve svém běžném pastoračním provozu vzdálili od péče o nemocné. Možná zde leží hlavní zjištění studie, které je možno uvidět i na jiném místě: v mnoha regionech kněží přestávají být nablízku nemocným.

Viri probati

Na viri probati jsme se ptali dvakrát. Jejich „zavedení“ by mohlo být žádáno z pastoračních i liberálních důvodů. Z pastoračních důvodů je jejich svěcení na kněze považováno za nevyhnutelné, „protože jinak by mnoho farností zůstalo bez pravidelného slavení Eucharistie“. Z liberálních důvodů je jejich svěcení považováno za nevyhnutelné, „protože volba životního stavu je lidským právem.“ A církevní právo říká: „Všichni věřící mají právo vybrat si svůj životní stav bez donucení.“ (can. 219 CIC).

Výsledky se velmi liší podle regionů. Požadavek svěcení viri probati z pastoračních důvodů variuje mezi 55% (Chorvatsko) a 80% (Rakousko, Švýcarsko). Východní a západní Německo se nachází někde mezi. „Ucho Říma“ by tyto různé hlasy vyslechlo a možná tou rozdílností ospravedlnilo nicnedělání, ale nelze přehlédnout, že i nejnižší hodnota 55% již představuje většinu. Je možné takové radě donekonečna uzavírat sluch? Kněží se totiž z bezprostřední blízkosti starají o Eucharistii věřících obcí. A ty mají i z hlediska církevního práva skutečný právní nárok na zaopatření všemi spasitelnými dobry, které jsou nezbytné pro jejich život ve víře: „Věřící mají právo obdržet od duchovního pastýře pomoc z duchovních dober církve, zvláště Božího slova a svátostí. (can. 213 CIC). Eucharistie však nadále patří k pramenům a vrcholům křesťanského života ve společenství.

Samozřejmě můžeme znovu mluvit o tom, jakými cestami dochází k splnění tohoto základního práva věřící obce. Biskup Fritz Lobinger z Aliwalu (Jižní Afrika) před několika lety navrhl neobsazovat ani jedno kněžské místo váženými osobami z farnosti, nýbrž rozšířit jimi kněžskou banku. To má tu výhodu, že mohou být načrtnuty i jiné cesty vzdělávání. V budoucnu bude skutečně ve farnostech k dispozici mnoho angažovaných a zkušených osob z farností, které už nebudou výdělečně činné. Biskupové se tu ocitají pod silným tlakem. Jednomyslná názorová pozice jejich presbyterů může být nyní nedbale odbyta. Z dlouhodobého hlediska se církevní představení dostávají do nebezpečí, že se ztratí pravidla jednání. Mezi Božím lidem bude je stále hlasitěji slyšet Tertullianova rada z jeho předmontanistického období: Nemá-li nějaká obec kněze, který by předsedal Eucharistii, pak by měli určit někoho z obce, aby jí kněžsky předsedal. Pak jedná z pozice úřadu, aniž by byl jeho nositelem. Je toto cesta věřících obcí v budoucnu? Ovšem před tím, než farnosti zvolí takové drastické řešení (a to je pořád lepší než současné nouzové opatření v podobě velkofarností s kajícími bohoslužbami a eucharistickým „postem“), spojí se. Vznikne organizace farností bez místního kněze (OFBMK). A týden co týden budou biskupovi nebo generálnímu vikáři přednášet své požadavky a tlačít na nalezení řešení. Jinak totiž dosadí někoho ze svého středu.

Výrazně slabší jsou výsledky u liberálního zdůvodnění a tím i u svobodné volby životního stavu jako lidského práva. Jestliže v průměru 25% dotazovaných kněží odmítá viri probati, je to ze 45% z liberálních důvodů. Je důležité i to, že výrazně méně kněží argumentuje z vlastní pozice, zatímco většina z pozice věřící obce. To dává postoji většiny ještě větší důležitost.

A co ženy?

Kněží samozřejmě pozorně sledují i otázky týkající se přípuštění žen ke svěcení. Nepřátelství k ženám nemůžeme těmto svobodným mužům podsouvat. To ukazuje i postoj k předložené výpovědi „*Otázka kněžského svěcení žen byla sice rozhodnuta negativně, ale přece jen ji považují za možnou.*“ Tato církevně a teologickopolitická pozice je legitimní. Dosvědčuje respekt vůči papežem přijatému rozhodnutí. Současně však kněží říkají, že by diskuze o tom neměla být autoritativním rozhodnutím prohlášena za uzavřenou. Hledání pravdy pro kněze zjevně není otázkou moci. Ani papežovo „nikdy a nikdy“ v jeho argumentaci vůči svěcení žen neodvrátilo značnou část kněží od toho, aby o něm nadále teologicky neuvažovali. Na to příliš dobře studovali církevní dějiny. Pamatují si, že už jeden papež (Syllabus, 1864) řekl, že římský pontifex se nikdy a nikdy nesmí s moderními právy kultury na svobodu, a nejméně na náboženskou svobodu. O 101 let později vydal Druhý vatikánský koncil známý dokument o náboženské svobodě. Čili teď, jak říkají největší optimisté, začalo další odpočítávání. Bude trvat dalších sto let? Doba se urychluje.

Šest z deseti kněží považuje ordinaci žen za spíše možnou, čtyři spíše nikoli. Jen čtvrtina ji rozhodně odmítá, čtyři z deseti však rozhodně souhlasí. Zde hraje region velmi silnou roli. Zatímco v Chorvatsku více než polovina respondentů ordinaci žen rozhodně odmítá, ve Švýcarsku je to jen 15%.

Zdá se, že v této otázce to má „římské ucho“ snadnější. V našich – z hlediska světové církve malých – krajích je mínění příliš rozdílné. Římské ucho bude naslouchat regionům, kde uslyší to, co již bylo rozhodnuto. Pokud se v katolické církvi nastoupí cesta ke svěcení žen, pak to bude cesta dlouhá. A v pravoslavné církvi jistě ještě delší.

Nemohla by však tato cesta být o značný díl zkrácena tím, že by církve světila žena jako jáhenky a tím je začlenila in Ordo? I na to jsme se kněží ptali. A abychom otázku trochu rozšířili, položili jsme ještě dodatečnou otázku na budoucnost současného jáhenství pro muže.

Toto jsou dva postoje, k nimž měli kněží v průzkumu zaujmout stanovisko: „*Jáhenství mužů v současné podobě má budoucnost.*“ – „*Jsem pro jáhenství žen.*“

Výsledek je jasný. Krátce řečeno: jáhenství mužů (tak jak je) má sotva nějakou budoucnost (jen 29% v něm nevidí omezení). Ale ženy by ho měly dostat (46% pro). I při zhodnocení těchto dvou pozic se církevní regiony značně liší, a to podobně jako v případě ordinace žen.

Bližší analýzy ukazují, že ti, kteří nedávají jáhenství mužů téměř žádnou budoucnost, ale jsou pro jáhenské svěcení žen, se nezajímají o diakonát jako takový, ale považují jej za předstupeň svěcení žen na kněze. I pro ženy by nebylo příjemnou budoucností být následujících sto let (od počátku odpočtu od papežského „nikdy“ do dekretu „*Ordinatio mulierum*“ Pátého vatikánského koncilu v roce 2064) jáhenkami, které by byly podřízeny svěceným kněžím – mužům. Takové patriarchální uspořádání, kterému se právě bystré ženy z církve snaží uniknout, by pak bylo na desetiletí začleněno in Ordo. Ale kdo ví, možná by byly žena připraveny na cestě za svěcením k takové službě pokory pro následující generaci žen.

Ten, kým jednoznačný postoj kněží k jáhenství a ordinaci žen nepohne, si může alespoň vzít k srdci radu, aby namísto přípravy žen na jáhenství otevřeně bojoval za ordinaci žen. Po naší studii bude těžké nadále lavírovat, jak tomu bylo dosud.

Homosexualita

Nikdo neví, kolik lidí v našich kulturách je homosexuálních. Ani věda není jednotná v tom, co homosexualitu podmiňuje – geneticky, prenatálně, sociálně nebo vše

dohromady. Nikdo ani pořádně neví, kolik mužů si zvolilo způsob života v celibátu proto, že nemilují ženy, ale muže.

Z církevněpolitického hlediska tu, podíváme-li se na všechny křesťanské církve, vystává vícero otázek. Mnoho protestantských církví bojuje o homosexuální svazky mezi pastory a pastorkami, s církevním rituálem spojení nebo bez něho.

V katolické církvi je otázkou připuštění homosexuálů ke kněžskému svěcení. To, že se to mnoha mužům podařilo, ukazují mnohá odhalení z posledních let. Kněžími jsme k této citlivé tematice předložili jednu větu, abychom zjistili jejich mínění: *„Homosexuálové by měli smět být kněžími.“*

Výsledek? Dvě třetiny jsou spíše proti, třetina spíše pro. Souhlas je značně rozdílný podle regionů. Zatímco např. v Chorvatsku bylo bezvýhradně pro jenom 14% dotazovaných, bylo to v západním Německu 63% a v Rakousku 42%, ve východním Německu 36%. Bezvýhradný souhlas nacházíme u 22% všech dotazovaných.

V těchto výsledcích se přirozeně zrcadlí stav diskuze v jednotlivých zemích. Přitom vidíme, že postkomunistické země jsou výrazně restriktivnější než moderní západní země, především západní Německo.

Může tomu být tak, že v moderní kultuře, která vysoce hodnotí manželství, by mohla právě svobodná životní forma oslovovat homosexuální osoby. Pak by tedy do budoucna podíl homosexuálů v katolickém kléru mohl vzrůstat. Je to důvod pro otevření možnosti volby manželství pro kněze, takže by pak mezi klérem bylo méně homosexuálů? Takový tah by se ovšem mohl i obrátit, takže by se v moderních podmínkách manželství pro kněze stalo spíše povinným. Pak by došlo k tomu, že mezi svobodnými kněžími by bylo mnohem více homosexuálů (a tím také těch, kteří se svojí sexualitou mají problémy, ať už jakékoli). Klérus by se rozdělil na ženaté kněze a homosexuály. Mohlo by se však také stát, že tato prognóza nevyjde, protože se v budoucnu budou ženit spíše homosexuálové a ostatní zvolí postmanželskou formu života. Bylo by tomu tak i mezi kněžími? Bylo by napínavé zavést manželství pro kněze v době, kdy se kultura loučí s křesťanskou podobou manželství na celý život.

Zneužívání dětí

Zcela odlišné, avšak neméně citlivé je téma sexuálního zneužívání dětí kněžími. Toto téma trápí v současné době mnoho diecézí po celém světě a také nemálo místních farností a přivádí je kolikrát až na pokraj finančního krachu, který je často stejně těžký jako ztráta pověsti ve společnosti.

Mnoho místních církví se v posledních letech pracovalo k tomu, že toto téma uchopily ofenzivně. Byly zřízeny úřady ombudsmana a kněží, kteří se ocitli v takovém podezření jsou na dobu vyjasnění případu staženi ze služby.

Je z hlediska vědních disciplín zcela nepřipustné tvrdit, že na sexuálním zneužívání dětí kněžími nese vinu celibát. Existuje bohužel mnoho případů zneužívání dětí ženatými muži, pedagogy, pastory, pastoračními asistenty, trenéry. Je dávno jasné, že příčina zneužívání dětí netkví ve formě života, ale chybějící integraci sexuality do vlastní osobnosti. To je nezvratné tvrzení. Ten, kdo svoji sexualitu neintegroval do své osobnosti, je a bude pastoračním rizikem.

„Kněze, kteří zneužívají děti, je třeba neodkladně propustit ze služby.“ – Pouhých 5% respondentů se vyslovilo proti této větě. Dvě třetiny naproti tomu jsou bezvýhradně pro. To je naděje pro děti.

To však nenahrazuje výchovu kněží, která by zneužívání předcházela. Úřady ombudsmana jsou dobré. Nejsou však náhradou za komplexní prevenci skrze vhodnou formaci osobnosti kněžských kandidátů.

V základě spokojeni

Na Slavnost všech svatých roku 2000 přinesl Süddeutsche Zeitung ve svém magazínu žebříček profesních světců. Svatí patronové byli přiřazeni různým skupinám povolání podle toho, jak dobře svoji skupinu chrání. „Jak vysoké je u určitých povolání riziko nehody, předčasné smrti, nemoci nebo nezaměstnanosti?“ Srovnávání byli kněží, právníci, účetní, holiči, zedníci, taxikáři, šoféři a řidiči nákladních vozů. „Riziko předčasné smrti zapříčiněné povoláním bylo u kněží 40,2%, tedy pod průměrem. Nemoci z povolání a smrtelné nehody ve službě nejsou známy, výše nezaměstnanosti je 1,4%, předčasných odchodů do penze je 8,3%. Verdikt: VELMI DOBRÉ.“ Jan Nepomucký, zbožný kněz, který se stal mučedníkem, protože se v Praze nepohodl s králem, obsadil jako patron kněží nejvyšší příčku.

Naše studie tento verdikt potvrzuje a dokládá ho bohatým datovým materiálem. Mizivé procento kněží říká, že jsou ve své činnosti nespokojeni. V průměru svoji pozici v povolání hodnotí jako dobrou. Přitom je spokojenost o něco slabší v západních krajích než v postkomunistických zemích (Chorvatsko, východní Německo, Polsko).

A nadto: čím déle je kněz ve službě, tím je spokojenější. Podivné je jenom to, že dorůstající kandidáti kněžství se s přibývajícím semestry domnívají, že kněží jsou nespokojeni. Kněží tedy sami sebe vnímají jako mnohem spokojenější, než jak je vidí ostatní.

Míra spokojenosti je vyjádřena i tím, že jen mizivá část kněží by už znovu kněžství nechtěla být, kdyby se znovu měla rozhodnout. Devět z deseti kněží pevně stojí za svým rozhodnutím ke kněžské službě.

Tato pozitivní atmosféra se odráží i v poradenství pro mladé lidi. Jen pět ze sta kněží by mladého muže odrazovalo od toho, aby se stal knězem. Rozdíl je jenom v otázce, zda by kněz vyčkával, až se na něho mladý muž obrátí nebo zda by sám byl aktivní.

Zajímavé je, že základní spokojenost se rozděluje podle chápání úřadu. Pravidlo je jednoduché: Čím více se kněz vystavuje modernizačnímu stresu, resp. čím více je mu vystaven, o to více je základní spokojenost ohrožena. Zatímco tedy mezi kněžími – tradičními reprezentanty Krista jsou zcela nespokojeni dva ze sta, je jich mezi pokrokovými vedoucími farností dvacet jedna. Řekneme-li to pozitivně, pak mezi deseti tradičními knězi je téměř osm z deseti velmi spokojeno. Mezi deseti proroky-muži Božími jsou to naproti tomu čtyři. Podíl se mění dále u prozíravých mužů církve na šest z deseti a u pokrokových opět klesá pod čtyři. Stažení se do „oblasti svatých“ u tradičních kněží tedy s sebou přináší identitu bez pochybností. Jinak je tomu u kněží, kteří se vystavují moderní době. U nich lze vidět značný pokles osobní jistoty.

Je však pro kněze, který svůj život investoval do Krista, životní spokojenost opravdu nejvyšším cílem, kterého má dosáhnout? Kardinál Karl Lehmann, dlouholetý předseda Německé biskupské konference, o tom již v roce 1974 přemítal. Ve svém komentáři k německé studii o kněžích z roku 1971 píše, zda tu není „nebezpečí, že takový kněz, který více upřednostňuje soulad se sebou samým a bytím v kruhu sebeuspokojení před riskantním obětováním a sebedarováním vlastní existence pro nouzi a obavy lidí, které je v důsledku nepředvídatelné, stáhne do svého izolovaného světa mimo tento svět?“

Takové „riskantní obětování“ však potřebuje, jak říká Lehmann dále, vysokou kulturu povolání a života. Neboť je velké nebezpečí, že „v identifikaci se světem a lidmi podlehne kněz konformistickému trendu a ztratí jedinečnost úkolu kněžského úřadu.“

Krátce řečeno: čím více kněz riskuje otevřenost vůči moderní kultuře, o to silnější musí být jeho vnitřní síla. Pro ty otevřenější, kteří jako svědkové evangelia berou na sebe v rozpolcené kultuře velkou zátěž, je třeba hodně přiměřené pomoci. Pak může kněz riziko otevřenosti přestat bez ztráty identity.

Základní soulad má dobrý základ. Formuje se ze silných stránek, které kněží ve svém povolání nalézají. Církevní život také poskytuje obohacení, které nelze úplně zničit.

Zátěž

Kněží ve svém životě zažívají mnohou posilu, ale také zátěž. Ta však nepramení jen z napětí mezi kulturou a evangeliem, ale – jak ukázala studie – i z napětí mezi konkrétní církví a moderní kulturou.

Jak o tom v různých směrech vypovídají silné stránky, mají i prožívané zátěže různý zdroj:

Hlavním zdrojem zatížení jsou přehnané časové nároky a negativní pracovní klima. Sem patří – vedle pracovního přetížení – církevní nešvary (nedostatečný dialog, autoritativní styl), pochybnosti o celibátu a povolání a sociální izolace v práci i každodenním životě.

Druhý zdroj je jiného druhu: Mnoho kněží se cítí být nejistých – kvůli mizející víře mezi lidmi, životním osudům lidí a změnám v církevním životě a teologii.

Třetím zdrojem je Řím, přesněji: mnoho postojů papeže k manželské a sexuální morálce a nedostatek otevřené diskuze o otázkách víry.

Tato tři hlavní zatížení prožívají kněží velmi rozdílně. Třetina se cítí časově a kvalitativně přetížená. Čtyři z deseti kněží si stěžují na mizející víru a ve spojitosti s tím na nejistotu spojenou se změnami v církvi. Největším břemenem je ovšem z pohledu kněží v současné době Řím. Čtyři z deseti se jím cítí být velmi silně zatěžováni, další čtyři ještě více. Zůstávají jen dva z deseti, kteří v tomto ohledu nepociťují problém.

Zatěžováni se v první řadě cítí být především pokrokoví vedoucí farnosti – zejména pracovním přetížením a také Římem. Tradičním následovníkům Krista naproti tomu Řím nedává tolik zabrat a celkem mladším ještě méně než starším. Nejvíce se ze strany Říma cítí být zatěžováni ti, kdo byli vysvěceni mezi roky 1961 a 1970. V této generaci byla naděje na změny největší a ještě dnes je tu mnoho „zklamaných koncilních reformátorů“, kteří si myslí, že perspektivy jsou sice dobré, ale jejich uskutečnění neuspokojivé.

Obohacení

Oproti zátěži stojí obohacení, která poskytuje život v církvi. Část kněží je ovlivněna stylem Jana Pavla II.; tím, že je skrze své pastorační cesty přítomen ve světě a jeho autorita vrůstá do vedení světové církve. Jako součást tohoto obohacení vidí nová duchovní hnutí. S nimi spojeným obohacením jsou dále pro dotazované kněze budování celosvětové zodpovědnosti a stanoviska katolické církve k sociálním otázkám. To vše jsou aspekty, které mají co dočinění s přáním koncilu, aby církev byla v moderním světě nově přítomná – tedy plnění *Gaudium et spes*. Je oceňována „zahraniční politika“ církve ve světě.

Další obohacení se týká více vnitřní architektury církve, tedy dokumentu *Lumen gentium*. Jako obohacující je vnímána nová role žen v pastoračním a církevním životě, dobrovolnictví laiků, ekumenické směřování církve a silná přítomnost Charity ve společnosti.

Kněží přikládají vnitrocírkevnímu obohacení větší význam než obohacení plynoucímu z přítomnosti církve ve světě, i když i tady jsou hodnoty pozitivní. Vnitrocírkevní obohacení vnímá pět ze šesti kněží velmi silně a další tři silně. Obohacení plynoucí z přítomnosti ve světě naproti tomu hodnotí jeden kněz z deseti jako velmi silné. Další šest jako silné.

Kněží také míní, že církev je v současné době v „zahraniční politice“ slabší než ve „vnitřní politice“. Toto hodnocení je ovšem opět výrazně rozdílné podle typů kněží. Zatímco

pokrokoví kněží oceňují více vnitropolitické výtobytky, na tradiční kněze dělá větší dojem zahraniční politika církve (a papeže). Nebo ještě jinak: Jestliže tradiční hledají více misijní přítomnost církve ve světě, moderní kněží hledají moderní církvev. Krátce řečeno, tradiční hledají změnu světa skrze novou evangelizaci, moderní změnu církve skrze vnitřní evangelizaci.

Bilance – vyváženost

Obohacení přibývá, zátěže ubývá. Obohacení je vnímáno jako „prémie“, zátěž jako „nepříjemnost“. Kněží zažívají obojí současně, obohacení i zátěž v jednom. Můžeme tedy říci, že je to jako se dvěma miskami vah: na jedné misce leží zátěž, na druhé obohacení. Pak můžeme po účetnickém způsobu odvodit, na kterou stranu se váha naklání a jak to působí na vnitřní spokojenost kněze.

Přitom není vyloučeno, že obohacení je tak silné, že vše převáží a zapříčiní pozitivní a tím i kreativní naladění. To samé se může dít i se zátěží: významná personální aféra může přebít veškerá obohacení a zapříčinit negativní a tím spíše depresivní naladění kněží.

Nehledě na tuto nepostižitelnou skutečnost jsme ve studii Priester 2000® vyvážili obohacení a zátěže a udělali účetní rozvahu. Bilance je u dotazovaných kněží v průměru pozitivní. Obohacení převažuje nad zátěží.

Podíváme-li se však na skupiny kněží, máme tu jiný obraz. Stejně je tomu i v různých regionech. Chorvatští nebo polští kněží mají mnohem pozitivnější bilanci než kněží ze Švýcarska nebo západního Německa. Bilance kněží – tradičních reprezentantů Krista je mnohem pozitivnější než u pokrokových kněží. Během let kněžství se hodnota také snižuje a u ročníků okolo koncilu se blíží nule.

Dle hodnoty účetní rozvahy to jinak vypadá se spokojeností. Kněží, kteří jsou velmi spokojeni, mají také velmi pozitivní bilanci. U těch, kdo jsou prostě spokojeni, tato hodnota leží o něco níže, stále je však jasně pozitivní. Ti, kdo spokojeni nejsou, mají (lehce) negativní bilanční hodnotu.

Reformovat a vydržet

Vyvození závěrů z těchto souvislostí není nic těžkého. Na jedné straně jsme vyšli z toho, že žádná církev není bez problémů. Taková církev by byla Královstvím Božím, a to má přijít až na konci věků. Pak už nebude třeba žádné církve ani kněze.

To však církve nezabavuje povinnosti vytvářet pro svůj personál bezproblémové vztahy. Dobrá „zahraniční politika“ církve pro zlepšení přítomnosti ve světě, je přitom také nutná jako vhodná „vnitřní politika“. Církevní reforma je součástí povinnosti církve pečovat o své kněze a všechny členy církve. Církev, která zanedbává nebo zbytečně zpomaluje nutné a teologicky schůdné reformy ztěžuje život především těm „světu otevřenějším“.

Současně potřebuje jednotlivý kněz určitou církevní hygienu, aby dokázal žít a pracovat s nevyhnutelnou zátěží. Mnoho kněží má romantické představy o „církví snů“. Církevní vize jsou důležité, ale mohou vést k neúnosnosti a frustraci. Rovněž ti, kteří jsou nakloněni reformám by udělali dobře, kdyby přemýšleli o efektivních reformních strategiích. Management změny vyžaduje více chytrosti a strategie, než neustálé opakování požadavků na způsob kafemlýnku. Reformní snaha církevního lidu, která má mezi pokrokovými knězi velké sympatie, sice přednesla před církvev správná témata, ta avšak narazila nejen na nechuť biskupů k reformám, ale také na nedbalé reformní strategie. Namísto schvalování rezolucí by se reformátoři měli s rezolucemi rozloučit, protože cesta do zániku reformem je dlážděna rezolucemi.

Církevní hygienu potřebují ti kněží, kteří se neohroženě vystavují moderní kultuře. A to jsou tři ze čtyř kněžských typů, tedy proroci-muži Boží, prozíraví muži církve a pokrokoví vedoucí farnosti. Ti se musejí naučit žít s těmi břemeny, která by přetrvala i v případě, že

by se církev podle jejich představ reformovala. Pastorační konflikt nezrušitelného napětí mezi evangeliem a ne-evangelními aspekty moderní kultury je osudem všech křesťanů a tím i jejich kněží.

S těmito pastoračními břemeny je možné naučit se žít, pokud disponujeme nosnou posilou – pomocí různého druhu, jako je spiritualita a síť. Stejně důležité však je, vyvážit zátěž nějakým obohacením. Institut pro průzkum veřejného mínění v Allensbachu se intenzivně zabýval výstupy z církve. Podle něho jsou výstupy z církve zaviněny méně problémy v církvi a více nedostatkem „prémii“.

Kněží, kteří chtějí mít pro své povolání solidní základ, budou mít oči otevřené pro to, co vše je v pokladu církve k dispozici a čím je Duch svatý neustále obohacuje. Mnoho kněží má smysl pro tento poklad církve – sílu farností, v nichž je podle názoru poloviny kněží dnes církev živá, angažování žen v církvi, které pozitivně hodnotí dvě třetiny dotázaných. K tomu přistupuje, navzdory různým deficitům, i spolupráce křesťanských církví (obohacení pro dvě třetiny kněží), a také spolupráce abrahámovských světových náboženství. V neposlední řadě jsou podle názoru dvou třetin kněží v našich krajích církev sociálně silná – částečně ve farnostech, v každém případě však v profesionálně organizované Charitě a ve velkých dílech pomoci působících po celém světě. „Bez církví by země byla chladnější a chudší“ – tato věta není výrazem církevní pýchy, ale odpovídá mnoha empirickým výsledkům průzkumů. Podkladem takového tvrzení je nejen společensky vysoce hodnocená aktivita křesťanských církví v charitativní oblasti. V okruhu evangelia také prokazatelně vyrůstají lidé, kteří ve velké míře vládnou vysokou mírou solidarity. Náboženská elita kněží je mimochodem výborným příkladem toho, jak evangelium osvobozuje k solidární lásce k bližnímu, protože ve srovnání s ostatním vysokoškolsky vzdělaným obyvatelstvem jsou kněží téměř bezvýhradně solidární.

Kněz, který nepřehlédne tyto silné stránky vlastní církve, dokáže i lépe unést zatěžující aféry okolo různých osob nebo kvůli (domněle) zastaralým názorům z oblasti sexuální morálky. Bude se rozčilovat nad mnoha dokumenty kongregací. To vše však natolik nepoškodí pozitivní naladění vůči té církvi, v níž vykonává svou službu, aby ho to ochromilo. Možná mu zhodnocení mnohého „bohatství církve“ propůjčí sílu k tomu církev (znovu) milovat. Bylo by pro kněze dobré, kdyby byli smířeni s tou církví, v níž svoji službu vykonávají. A také by pro kněze bylo dobré, kdyby zodpovědné osoby v církvi vytvářely takové vztahy, které by kněžím neztěžovaly postoj loajality.

Kněžské zrcadlo

Naše moderní pedagogika je stále ještě specializována na zpracování slabin. Kdo je ve škole slabší v matematice, učí se ji tak dlouho, dokud není slabý i v jazycích. Chytřejší by - podle současných výzkumů - bylo rozpoznat silné stránky a ty rozvíjet.

Často je mi ten, kdo je jiný, nepříjemný. Jeho jinakost je ohrožující. My se dáваме dohromady se stejně smýšlejícími. A mohou začít boje. V církvi bojuje progresivní proud s konzervativním, iniciativní kruhy proti „Wir sind Kirche“, farní fandové proti duchovně nestálým. Stejně je to mezi kněžími. Pokrokoví vedoucí farnosti bojují proti kněžím-tradicionálním následovníkům Krista a naopak. S energií a radostně.

Šlo by to i jinak. To cizí, jiné, přece v sobě může obsahovat to, co mi chybí, nebo jinak řečeno - co v sobě mám i já, ale odštěpené, namísto aby to bylo integrované. Ten druhý se pak stává symbolem cizince ve mně. Ten druhý, cizí, se však může stát mým nejlepším pomocníkem při osobním rozvoji. Chci-li se vyvíjet, musím se učit od ostatních.

O to jde v následujícím kněžském zrcadle. Vypátráme vlastní silné stránky a povzbudíme k tomu, abychom se učili u ostatních „kněžských typů“.

Kněz – tradiční reprezentant Krista

Vidím své silné stránky

Chápu sám sebe jako kněze Kristova. On ustanovil kněžský úřad a skrze svěcení mě postavil do své služby. Kristu sloužím nerozděleným srdcem a vší silou; služba je mojí životní náplní. Je-li někde třeba kněze, jsem vždy k dispozici.

Moderní kultura má více slabín než předností. Proto se držím dál od toho, co je mi cizí a chráním před tím i církve okolo sebe. Větší otevřenost církve vůči bezbožnému světu vidím velmi skepticky a odmítám ji.

Druhý vatikánský koncil církve (během zavádění svých výsledků) příliš zesvětštil. Cítím se zodpovědný za to, že se duch doby nedotkne církevního řádu, rozdíl mezi kněžími a laiky a mezi jednotlivými konfesemi zůstanou zřetelné a celá nezfalšovaná pravda bude dále předávána.

Slavení Eucharistie a zvěstování jsou pro mne nejdůležitějšími činnostmi. Chtěl bych získat co možná nejvíce lidí, aby přijali Boží nabídku, a jsem přesvědčen o tom, že ústřední úkoly církve může převzít pouze kněz. Podíl laiků tu není platný.

Můj kněžský ideál dobře popisuje obraz Dobrého pastýře. Je pro mne důležité přivádět lidi k Bohu a ukazovat jim směr, aby nesešli na scesti. Jsem velmi zainteresován na tom, aby lidé měli více znalostí o víře, protože samotná zkušenost nestačí.

Jsem velmi loajální vůči církvi. Především bráním Svatého otce a chráním ho před kritickým napadáním i ze strany mých spolubratrů.

Pro můj kněžský život existují dobré řády, které mne nesou a kterých si cením – to platí pro můj duchovní život stejně jako pro můj celibát.

Kněz musí být vždy na veřejnosti rozpoznatelný. Z toho důvodu příkládám velkou důležitost kněžskému oděvu.

Učím se od ostatních

Jaké jsou dobré stránky moderní kultury? Ze kterých mám také já prospěch a rád jich využívám?

Co by církve byla bez laiků, bez všech těch angažovaných mužů a žen, kteří do ní vnášejí své charisma a povolání? Jak se mohu naučit vážit si všeobecného kněžství a konstruktivně s laiky spolupracovat?

Spoléhám se ve svém životě příliš na řády, které mi poskytují pocit bezpečí, a nepřicházejí přitom zkrátka svoboda a kreativita? Nepohnulo by mnou, kdybych ze svého života nevykloučoval vše nepředvídatelné, živé a nespoutané? Co na rozmanitosti mne znepokojuje a ohrožuje? Co mne činí intolerantním?

Jak mohu při své loajalitě k církvi a papeži uvidět, připustit a odstraňovat i slabiny své církve?

Dějiny Boží s jeho lidem jsou dějinami spásy. Ježíš přišel v čase a žil v něm. Co na mém kněžském úřadu a na církvi podléhá času a tím i změnám? Jak se stavím k tomu, že církve má být „semper reformanda“, aby dostála svému úkolu v každé době a přiblížila lidem Boží poselství?

Mohu svoji spiritualitu formovat tak, aby mne vedla nejen k Bohu, ale s Bohem k lidem? Především k těm, kteří se svým životem potýkají? Jak najdu dobrou vyváženost mezi láskou k Bohu a k lidem?

Prorok – muž Boží

Vidím své silné stránky

Jako kněz žiji na rozhraní mezi tradicí a situací, evangeliem a kulturou a mezi církevním úkolem a očekáváním od lidí. Mojí silnou stránkou je to, že tento „pastorační konflikt“ vydržím a jsem stavitelem mostů.

Otevření církve světu, které umožnil Druhý vatikánský koncil velmi doporučuji. Považuji za svůj úkol přiklonit se ke světu, rozpoznávat a určovat znamení času a podle nich formovat zvěstování evangelia.

Chápu sám sebe jako obhájce slabých a ohrožených. Silnou stránkou mé pastorační služby je moci se vyjadřovat k nešvarům v církvi a společnosti a zasazovat se o nápravu.

Velmi mi leží na srdci doprovázení lidí při jejich životních přechodech. Rád sdílím jejich radost a neději, smutek i strach v různých životních obdobích. Do toho investuji mnoho času.

Farní rada je mým důležitým poradním grémiem. Měla by mít rozhodovací kompetenci v otázkách, které se týkají dobra farnosti. Existují však oblasti, do nichž si – na základě své vedoucí funkce – nenechám zasahovat.

Považuji se za muže pokoje a smíření. Jsem připraven urovnávat konflikty ve farnosti resp. na mém pracovišti a chápu sám sebe svým způsobem jako úředního mediátora.

Rád vystupuji na veřejnosti a rád přebírám zodpovědnost za farnost. Dělá mi radost, že si – při veškerých povinnostech – mohu při svojí práci určovat priority.

Výsledky historicko-kritické exegeze – i co se týče vývoje kněžského úřadu – ve mně posilují přesvědčení, se kněžský úřad i nadále bude vyvíjet vyváženě mezi všeobecným a úředním kněžstvím.

Učím se od ostatních

Jak vzdoruji (každodennímu) pokušení vyhnout se „kříži“ napětí mezi kulturou a evangeliem a přiklonit se na jednu stranu nebo se stáhnout?

Co mi dává sílu ustát složitost mého úřadu a nestát se tím, kdo zjednodušuje a rozhoduje se pro rychlá a jednoznačná řešení v neprospěch rozmanitosti?

Nezahrabávám se, především ve svém volném čase, do knih a studia teologické literatury, namísto toho, abych vyhledával rozhovor, vyrovnání a diskuzi s druhými – s kolegy, v kruhu přátel mimo svoji pracovní oblast, pěstování vztahů a další zájmy? Jak je to s mojí schopností podstoupit od své role?

Stačí moje spirituální a lidské síly k tomu, abych jako muž Boží udržel své nasazení na trvalé vysoké úrovni? Kde najdu nové zdroje, které jsem dosud neobjevil? Rychlé rzné slovo je mi kolikrát bližší než často náročný dialog předcházející rozhodnutí. Samostatná práce mi sedí víc než práce v týmu. Vážím si dostatečně dialogu? Jak mohu získat více trpělivosti pro pomalejší rozvoj lidí, kteří se angažují ve farnosti nebo s nimiž spolupracuji při své práci?

Vidím různé možnosti vybudování sítí v děkanátu nebo mezi kolegy ze sousedních farností, s jejichž pomocí by se základní pastorační konflikt dal lépe zvládat?

Prozíravý muž církve

Vidím své silné stránky

Povolání ke kněžské službě a kněžské svěcení pro mne mnoho znamená. Přitom je podružné, zda a jak se kněžský úřad vyvíjí, protože reprezentuji Krista, který ho ustanovil.

Druhý vatikánský koncil přinesl obraz církve, který s ohledem na budoucí perspektivy sledávám nosným. Co se přijetí jeho závěrů týče, přál bych si více konsekventnosti a intenzity, především ze strany Říma.

Jde-li o oficiální stanoviska církve, která osobně nesdílím, pak je nehájím a svůj postoj dávám jasně najevo.

Mám dobrý cit pro realitu a svoje ideály neideologizuji. Pragmatická řešení jsou mi milejší než hluboké reflexe. Můj základní postoj je postojem pluralitní tolerance.

Spolupráce s laiky si cením. Především v oblasti správy farnosti a financí by farní rada měla mít větší možnost do toho mluvit. Právo veta ve farní radě pro mě na základě bezproblémového dialogu není nutné.

Povolání musí být vykonáváno profesionálně. Za nezbytné považuji personální a organizační rozvoj církve. Do kompetencí vedení, umění rozhovoru, efektivní správy a týmového rozvoje musí být ještě zainvestováno. Církev se musí na veřejnosti prezentovat i ze své dobré strany.

Jako pro kněze je pro mě důležitý můj osobní život a volný čas. Chráním si svůj volný den a umím „žít a nechat žít“. To mi dává zdravý odstup a oproštěnost.

Farnost pro mne nemá žádné zvláštní postavení. Cítím se být spíše mužem církve než členem farnosti. To mi dává pocit svobody a nezávislosti.

Učím se od ostatních

Cítím v sobě dosud onu touhu z počátků mého povolání, oheň, který sice ještě doutná, ale k němuž již nepouštím čerstvý vítr evangelia? Co bych riskoval, kdybych se jím zase nechal povzbudit?

Nemám sklon k velmi pravidelnému a přehlednému pracovnímu dni a nestal jsem se z toho důvodu určitým „církevním úředníkem“, který je sice věrným správcem, ale nic neutváří?

Znám situace, kdy se můj otevřený a tolerantní postoj zvrhává v lhostejnost? Co nebo koho tím nechávám vyšumět do prázdna?

Co by mne mohlo pohnout k tomu, abych více oceňoval síť a farní uspořádání církve? Proč pro mne tak málo znamená, že moje kněžská služba je službou jednotě? Co bych se v tomto ohledu mohl naučit od pokrokového vedoucího farnosti?

Nejsem – především v případě konfliktu – ohrožen tím, že půjdu všem potížím z cesty a budu se držet stranou od bojů o kompetence a postoje a zvolím cestu lehčího odporu? Co bych mohl učinit pro to, abych byl více vidět, více riskoval a zřetelněji zastával své názory?

Nechybí mi někdy duchovní síly, abych vydržel napětí především mezi evangeliem a moderní kulturou života? Mám dostatek čerpacích stanic, které mohu čas od času využít?

Pokrokový vedoucí farnosti

Vidím své silné stránky

Odpovědnost za život a působení církve leží především na všech pokřtěných stejným způsobem – kněžích i laicích. Každý pokřtěný je reprezentantem Krista. Chápu svůj kněžských úřad jako jedno charisma mezi mnoha a ve farnosti se cítím jako bratr mezi bratry a sestrami.

Přál bych si církev, která žije z evangelia, ale je zároveň církví otevřenou a moderní, protože jinak nebude moderní kulturou přijata. Koncil sice církvi tuto cestu ukázal, přesto šla v poslední době spíše zpátky než dopředu, protože se vedení církve nezbytné modernizaci uzavřelo.

Je pro mě důležitý jednotlivec. Rozhodnutí, která lidé činí, by měla být akceptována také církevně. To se týká i možnosti otevřít svátostné společenství i rozvedeným, kteří uzavřeli nové manželství a také formy života kněží. Jsem pro to, aby bylo umožněno vykonávat kněžský úřad i ženatým mužům.

Připuštění žen ke kněžskému svěcení považuji z teologického hlediska za možné a pastoračně žádoucí. Prvním správným a důležitým krokem k tomu by bylo jáhenství žen.

Je pro mě velmi důležité být blízko lidem. Velkou důležitostí při své práci přikládám pastorační jednotlivců a duchovním rozhovorům. Kromě toho pečuji o rozvoj farní diakonie. To je pro mě stejně důležité jako slavení bohoslužeb.

Farní rada je grémium, kterému při stanovování priorit farní pastorační přiznávám velkou zodpovědnost a možnost utváření. Rád bych, aby byly zlepšeny právní podmínky pro spolupůsobení laiků.

Chovám velké sympatie pro moderní kulturu a současný život. Cítím se být moderním člověkem a odmítám tezi, že by kněží měli být na veřejnosti na první pohled rozpoznatelní.

Moje spiritualita se uskutečňuje především v mojí pastorační službě a ve farnosti. Se starými formami si nerozumím.

Učím se od ostatních

Uvědomuji si dostatečně slabiny moderní kultury? Jsem si vědom toho, že kritika církve a papeže mířící na nešvary moderního života je oprávněná i v Evropě?

Co mohu udělat pro to, abych si vážil i „pastoračních očekávání“ církevního lidu a vyšel jim vstříc nerozděleným srdcem? Daří se mi nechat na pokoji i ty lidi, kteří se nechtějí angažovat ve farnosti a nemít vůči nim negativní pocity?

Pomohlo by mi při mém nároku na svobodu, kdybych v některých oblastech (instituce, pravidla, závazky, skupiny) zvolil řád? Co mohu udělat pro to, abych byl loajálnější ke zcela konkrétní církvi resp. aby pro mě loajalita byla lehčí?

Nezabraňuje mi můj „bratrský“ patos v tom, abych vnímal svoji kněžskou odpovědnost vedení jako duchovní službu a při konfliktech činil jasná rozhodnutí a řídil?

Nepřeháním to v běžném životě s experimentováním a nespolehám se příliš málo na řády? Sahají moje spirituální zdroje dostatečně hluboko? Mám dost síly, abych i pro sebe vnímal evangelium jako sůl a kvas a abych se mu vystavil?

Vážím si svobody, která se skrývá v celibátu? Nestavím naroveň celibát a neexistenci vztahů a nevidím na celibátu jen nevýhody?

Doslov

Hlavním přínosem studie Priester 2000® je pestrá rozmanitost v chápání kněžského úřadu. A to především čtyři hlavní typy, které společně dávají obraz presbyteria celé diecéze.

Navíc má každý z těchto čtyř typů svoje silné stránky, který vnáší do celého presbyteria a církevního života. Silné stránky však v sobě nesou i nebezpečí jednostrannosti. Už proto je třeba „těch druhých“, aby byla zajištěna rozmanitost a ochrana před nebezpečím. Každý se musí učit od ostatních. Studie se tedy přimlouvá za moudrý osobnostní rozvoj – jednotlivců i skupin. Každý kněz by se měl učit od kněze jiného typu.

Je jasné, že svěcení a schopnosti, kompetence a příslušnost nesmějí být od sebe odděleny. Jedno bez druhého by se stalo karikaturou – na jedné straně pastorační škůdce, na druhé straně spirituálně neúnosný pastorační manažer.

při veškerém nařikání na schopnosti a kompetence je jasné, že přijde čas (prozíravých) mužů Božích. Současná moderní doba je, zejména ve velkoměstech, ve velké míře spirituálně produktivní. Zemí táhne náboženské hledání v nové kvalitě. Co lidé hledají, můžeme tušit jen v obrazech: v obrazu otevřených nebes, stopách anděla, setkání se svatými. K tomu kněží potřebují velkou duchovní kompetenci. Tu však budou mít jen tehdy, když sami spoléhat na svatost.

Mohlo by se pak stát, že „mladíci jsou zemdlení a unavení, jinoši se potácejí a klopýtají. Ale ti, kdo skládají naději v Hospodina, nabývají nové síly; vznášejí se jak orlové, běží bez únavy, jsou bez umdlení.“ (Iz 40, 30n)

Autorka a autor

Anna Hennersperger, nar. r. 1955. Studovala náboženskou pedagogiku a katolickou teologii, t.č. se věnuje doktorskému studiu. Je pastorační asistentkou diecéze Passau, kde je více než deset let činná v poradenství farnostem a organizačním rozvoji. Podílí se na Pastoračním rozvoji Passau (PEP).

Paul M. Zulehner, nar. r. 1939, Doktor filozofie, doktor teologie; studoval filozofii a náboženskou sociologii. Vysvěcen an kněže r. 1964. Od r. 1984 vyučuje na katedře pastorační teologie ve Vídni.

Celkové výsledky výzkumu jsou uveřejněny in:

Paul M. Zulehner, Kněží v modernizačním stresu. Výzkumná zpráva studie Priester 2000®, Schwabenverlag 2001. ISBN 3-7966-1042-0.